

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**«Методика вивчення історичних постатей Прикарпаття
у шкільній і позашкільній гуртковій роботі»**

Студентки 4 курсу, групи СОІ-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Попович Лесі Володимирівни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Єгрешій Олег Ігорович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Королько Андрій Зіновійович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Методика вивчення історичних постатей.....	7
РОЗДІЛ 2. Історичні постаті Прикарпаття у школі.....	24
РОЗДІЛ 3. Вивчення історичних постатей Прикарпаття у позашкільній гуртковій роботі.....	40
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Історію, звісно, творять люди, тому без знання частинки їхніх біографій неможливо повністю зрозуміти певні процеси та явища, які відбувались в той чи інший час. Але якщо ми чуємо слово «вивчення», то тут, звичайно, не обійдеться без методики. Навчальний матеріал з історії, що вміщає в себе інформацію про історичні постаті, відіграє важливу роль у шкільній історичній освіті, адже, якщо учні не будуть розуміти роль особи в історії та значення її діяльності в суспільстві, тоді ефективно вивчення та розуміння історії неможливе. Тим більше, що зазвичай матеріал запам'ятовується учнями краще через призму конкретного діяча. Історичний процес набуває яскравих якостей, коли в ньому беруть участь яскраві постаті і це прививає учням інтерес та цікавість до історії.

У шкільній програмі є багато історичних постатей, про яких повинен знати учень, зокрема для складання Зовнішнього незалежного оцінювання. Але є чимало історичних осіб, які внесли величезний вклад в розбудову української держави та її культури, та, на жаль, нині мало хто згадує про них. Отож, для ширшого світосприйняття учнів, для «розбавлення» уроку цікавими фактами та для мотивації дуже доречним буде використання біографій історичних постатей, які є поза шкільною програмою, зокрема, постатей Прикарпаття, наших земляків. Для вивчення такого матеріалу підходить також не тільки урок, а й позашкільна робота – гуртки, виховні заходи, екскурсії та інше.

Отож, дана тема постає актуальною, адже підібравши правильні методи роботи з учнями щодо історичних осіб Прикарпаття, вчитель розвине їхню культурну компетентність, аксіологічну, громадянську, інформаційну, придасть цікавості до навчання та поглибить їхні знання у сфері вивчення історії рідного краю.

Об'єктом бакалаврської роботи є історичні постаті Прикарпаття.

Предметом бакалаврської роботи є методика вивчення історичних постатей в шкільній та позашкільній гуртковій роботі.

Метою бакалаврської роботи є ознайомлення з історичними постатями Прикарпаття, які є поза шкільною програмою та пошук методів викладання їхніх біографій у шкільній та позашкільній гуртковій роботі.

Виходячи із мети, автором бакалаврської роботи визначено наступні **завдання:**

- ознайомитись із дієвими методами вивчення історичних постатей;
- зобразити методи вивчення історичних постатей Прикарпаття у шкільній роботі на конкретних прикладах;
- охарактеризувати методи вивчення історичних постатей Прикарпаття у позашкільній гуртковій роботі на конкретних прикладах.

Стан наукової розробки. Питання зображення історичних діячів було предметом вивчення чималої кількості вчених. Зокрема, це методичні праці, які присвячені методиці викладання різних курсів історії в школі, роботи: К. Агібалової [6], Г. Донського [6], Ф. Коровкіного [15] та ін. Ці праці ознайомлюють з особливостями методики викладання матеріалу про історичні постаті. Над методикою вивчення історичних постатей працювала також О. Л. Майборода [38]. У своїй методичній розробці «Вивчення особистості на уроках історії у 7 класі» вона подає форми та методи вивчення біографій історичних постатей на конкретних особистостях, що вивчаються в 7 класі. Г. Г. Яковенко у праці «Методика навчання історії» [37] також висвітлює цікаві прийоми для вивчення особистостей. О. Ф. Трухан видав пізнавальну працю «Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії» [39].

Чималий внесок у методику вивчення історичних постатей вклали К. О. Баханов [8], А. А. Булда [9], В. О. Комаров [36], О. І. Пометун [25], О. Удод [27, 28], Г. О. Фрейман [25]. Також вартує виокремити роботи: А.С. Пінчук «Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії (30 – 80-і рр. ХХ ст.)» [22]; Г. Черкова «Образ історичної постаті як феномен національної екранної культури» [33], Н. О. Венцевої «Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі» [10]. Всі ці праці висвітлюють активні методи роботи над вивченням історичних постатей, які неабияк

допомагають вчителям у школах. Зокрема, про складання історичних портретів як засіб поглибленого вивчення історії України писала Ю. Малієнко [17].

Однак назагал, вважаємо, що конкретних робіт присвячених методиці вивчення історичних постатей Прикарпаття у шкільній і позашкільній гуртковій роботі нині бракує. Значна частина наявної літератури – це роботи «родієвого», а не методичного характеру, що, звісно, не применшує їх значимість. Це радше краєзнавча література, яка чітко демонструє плідну роботу вітчизняних істориків, спеціалістів з вивчення локальної історії. Інша річ – методична література, якої в принципі достатньо, але там інша особливість – більшість праць такого характеру не має чіткого застосування під загальноосвітню школу і тим самим не може сприяти достатнім чином вивчати історичні постаті Прикарпаття у шкільній і позашкільній гуртковій роботі. Разом із тим, не можемо констатувати, що літератури відверто бракує – вона наявна, але, на наше переконання, достатньо дотична до теми, а методична – не має вираженої адаптації до змісту бакалаврської роботи. «До активу» краєзнавчих напрацювань можемо віднести доволі солідну джерельну базу, – краєзнавці як правило проводили широку пошукову роботу, написали зокрема, свої книги на основі зібраних польових досліджень, архівних першоджерел, періодичних і неперіодичних видань.

Методологічною основою бакалаврської роботи є методологічні принципи і методи дослідження. Автором використано принципи історизму, науковості, всебічності, а також історико-порівняльний метод, історико-системний метод та метод періодизації.

Наукова новизна бакалаврської роботи полягає у спробі комплексного упорядкування вже існуючих методів роботи з історичними постатями та вироблення нових на прикладі постатей Прикарпаття.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає в тому, що зібраний і систематизований матеріал може використовуватися вчителями на уроці та в позашкільній гуртковій роботі, а також у вищих педагогічних закладах для підготовки студентів, що прагнуть стати вчителями.

Структуру роботи складає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (40 позицій), додатки.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ

Історія кожного народу та держави творилася протягом довгого часу і продовжує творитись далі. Протягом століть багато поколінь жертвували власним життям заради ідеї та права своїх нащадків на життєвий спокій та добробут. Головну роль у цьому становленні відігравали історичні постаті, при чому не лише видатні але й маловідомі особистості. Ті люди, які жили сотні чи десятки років тому і були небайдужими до свого народу та землі не тільки в той час, а на майбутнє, певним чином повпливали на наше теперішнє життя. Вони зробили чималий особистий внесок, що привів до розвитку того чи іншого явища в суспільстві, тому їхнє життя та діяльність є об'єктом та предметом вивчення суспільствознавчих наук. Ніякий історичний процес не може повноцінно бути вивченим без дослідження біографій історичних особистостей того чи іншого періоду а також аналізу їхньої діяльності. Коли роздумуємо над подіями минулого, то завжди задаємося питанням «а що, якби?» і переважно в продовженні цього питання присутні люди. Тобто не може бути знеособленої історії, головним рушієм культурного розвитку є людина. Наприклад, «а що, якби Гітлер виграв війну?», «а що, якби на виборах переміг інший кандидат?», «а що, якби селяни не повставали?». Люди поза всяким сумнівом є найголовнішими творцями історії. Їхня діяльність чи бездіяльність безпосередньо впливала на хід, зміни та зрушення в історичній дійсності.

Сьогодні вчителі історії чи інших предметів повинні володіти дієвими, цікавими та захоплюючими методами вивчення історичних постатей. Перед педагогами стоїть завдання «оживлення» історії, зображення в ній ролей та цінностей людського життя. При цьому в учнів активно розвиватиметься аксіологічна компетентність. Вони будуть вчитися чітко відрізняти добро від зла, а також зможуть повчитися на помилках певних особистостей чи навпаки братимуть хороший приклад. Як написала у своїй статті Яніна Камбалова: «...історія засвоюється учнями більш ефективно крізь призму особистості

конкретної людини» [14]. І це справді так, адже дітям зазвичай запам'ятовується те, що їх вразило, а історії життя наших предків часто містять в собі вражаючі факти. А якщо брати всесвітню історію, то там також «цікавостям не буде меж», головне правильно подати. Також у цій же статті пані Яніна пише: «Вивчення історичних постатей не тільки сприяє цілісному пізнанню історії, а й впливає на формування особистості учня» [14]. І з цією тезою важко не погодитись, адже осягання учнями відомостей про життєдіяльність історичної особистості при всій складності, яка є часто наявною в суспільних процесах зароджує в школярів зацікавленість історією як шкільною дисципліною та, що найголовніше, формує в них критичне мислення.

Існують різні методичні прийоми при засвоєнні знань щодо історичних постатей. По-перше, «словесний портрет». Він належить до прийомів, що передбачають опис людини за її зовнішністю для розпізнання особистості. Наприклад, на етапі систематичності знань або після вивчення теми «Україна в Першій світовій війні», вчитель може підготувати гру «Хто швидше». Він швидко зачитує ознаки певної історичної особи, а учні повинні відгадати хто це. Це може бути як індивідуальна, так і командна гра, або ж просто письмова робота. Сюжетна розповідь – вчитель описує особу в контексті історичного сюжету, про який йдеться на уроці. Наприклад, якщо педагог розповідає про події національно-визвольної боротьби і при цьому ніяк не характеризує діячів того періоду, то учням буде мало що зрозуміло, або ж інформація сприйматиметься в неправильному розумінні. При цьому також вчитель повинен міняти тон голосу, а не розповідати все монотонно. Після такої розповіді можна запропонувати учням рольову гру, де вони поділяться між собою ролями і зіграють заданий вчителем епізод. Так учні краще закріплять знання щодо ролі певної історичної особистості в той чи інший період. Тут також можна увімкнути дітям відеоролик чи навіть історичний мультимедіа по темі, яка вивчається і після його перегляду учні мають виконати різні завдання по історичних персонажах. Це може бути порівняльна таблиця, історичний портрет, створення анкети діяча, створення, зрештою, його сторінки в

соціальних мережах і т.д. «Характеристика історичної постаті» – вивчаючи з учнями історичну епоху, в них в голові закладається вже певне ставлення до того чи іншого діяча. Тому можна дати їм завдання написати характеристику на когось із історичних особистостей. Після написання цієї роботи вчитель все прочитає і може зробити обговорення та аналіз. Під час цього вчитель висловлює своє власне ставлення до людини, обґрунтовує його і додає ще цікаві факти з життя історичного діяча, які є мало відомими. Так учням краще запам'ятається історична постать. Це може бути також групова характеристика, тобто характеристика кількох осіб. Ще існує «прийом контрасту» – коли учнями протиставляються декілька історичних осіб. Наприклад, генсеки СРСР чи правителі одного часу але різних держав. «Історичний портрет» – пам'ятка, алгоритм, за яким учні описують персоналію (Дод. А).

Для розвитку різних предметних і загальних компетентностей учнів та вищої результативності процесу засвоєння знань з історії, методистами створено методичні рекомендації із вивчення історичних постатей на уроці. Розглянемо деякі з них. Перше, обов'язкове використання історичних джерел. Історичні джерела – це те, що найкраще може дати уявлення про зовнішні та внутрішні риси історичного героя. Але варто пам'ятати, що їх добір повинен бути об'єктивним. Це не тільки дасть учням зображення постаті, а й розвине в них навички роботи з історичними документами. Наприклад, вчитель подає учням цитату з Іпатіївського літопису, що описує якогось князя: «Був же він князь мудрий, і красномовний, і богобійний, і поважний в усіх землях, і славен військами, бо де була йому обида, то сам він не ходив полками своїми, а посилав їх із воєводами. Він бо навів лад у землі своїй і милостиню щедрю роздавав, прочан люблячи і нищих годуючи. Чорноризький чин, люблячи і честь їм воздаючи од могутності своєї, він в усьому сповняв закон божий, до церковників сам приходячи і дбаючи добре про них». [30, с. 209]. Діти можуть спочатку самостійно відгадувати про кого йде мова, а тоді скласти характеристику на цю особистість, або якщо це тільки початок вивчення теми, то вчитель повинен сказати про кого написано в джерелі, щоб учні мали

уявлення особистості, яку вони починають вивчати. Тут також можна застосувати програму MyHeritage, де учні зможуть, скачавши портрет князя, анімувати його. Це допоможе ще краще засвоїти учнями інформацію про постать.

Другою рекомендацією є представлення дискусійних та проблемних питань, які приведуть до висловлення різних поглядів щодо оцінки історичного діяча. Наприклад, Павло Скоропадський – патріот своєї держави, який не знав своєї мови чи людина, яка слідувала своїм інтересам задля відновлення Російської імперії? Нестор Махно – пішак комуністів чи батько анархістського руху? Такі питання заставляють дитячі мізки думати і це в свою чергу розвиватиме критичне мислення. І також те, над чим мозок задумується краще запам'ятовується.

Ще один хороший спосіб для ефективного вивчення персоналій є використання частин художніх творів, де йдеться про історичні постаті. Наприклад, історичний роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Ось уривки, що описують Івана Брюховецького: «химерний, морочив голови людській, мов не своєю силою», «мов який чарівник-чорнокнижник, ходив поміж миром, сіючи свої чари», «і постать, і врода в його була зовсім не гетьманська» [18]. У цьому творі описується ще багато діячів того часу, тому його можна взяти за основу на час вивчення доби Руїни з історії і зіставляти характеристику особи з підручника історії та з художньої літератури. А також можна підготувати тести і одне із завдань з'єднати ім'я особи з підходящим для неї описом з літературного твору. Художні твори допомагають учням краще зрозуміти атмосферу епохи, відчувати її. Так само і документальні фільми. Методист Галина Цвікальська запропонувала ряд методів застосування художньої літератури на уроках історії. Перший метод називається метод літературно-художнього ілюстрування. Його суть полягає в тому, що вчитель до своєї розповіді по темі додає уривками частинки з художнього твору, коментуючи їх разом із учнями. Другим методом є метод аналізу використаних уривків. Тут вже вчитель повністю зачитує уривок і після того дає учням низку питань по

ньому. Наприклад, при вивченні теми «Козацтво», можна подати уривок з роману Дмитра Білого «Козацький оберіг». У ньому описується діяльність таких визначних ватажків, як Дмитро Вишневецький та Бернард Претвич. Третім методом пані Цвікальська представляє метод побудови розповіді вчителя на уривку художнього твору. До прикладу, для емоційнішого передання подій 1932–1933 рр. можна використати повість Василя Барки «Жовтий князь», там є уривки, які дуже чітко та яскраво змальовують ці страшні події та зокрема Сталіна. Наступний метод носить назву комбінований. Його суть така, беремо історичний документ певної теми і замість коментарів вчителя комбінуємо його з уривком художнього твору тієї ж теми. Наприклад, беремо до уваги Брусиловський прорив і інформацію про нього з Вестмістерської газети: «Тепер вже нема сумніву, що росіяни завдали один з найсильніших ударів у нинішній війні. Є ознаки, що відступ австрійських військ триватиме далі. Радують нас і докази великого поліпшення постачання армії припасами і блискуча стратегія і дивна спритність у виконанні плану» [12]. Дане повідомлення підсилюємо уривком із книги Юрія Слезкина «Брусилов»: «...Ураганний вогонь мчав над головою... І тієї ж миті вибухи один за одним, наче гама у бурхливому бігові підняли землю і балки вздовж усього видимого озброєним оком австрійського фронту. Хвиля детонації котилася назад, але миттю назустріч їй свистів новий вогненний вихор» [12]. На нашу думку, завдяки такому методичному прийомові дітям буде цікавіший матеріал, вони краще його запам'ятають і будуть мати уявлення про можливості тогочасної російської армії. Ось такі методи роботи з художньою літературою на уроці історії можна використовувати, вивчаючи історичні постаті. Але не тільки художню літературу ми можемо поєднувати з історичними персоналіями, але й існують інші міжпредметні зв'язки. Наприклад, знання з географії, зокрема тема «Великі географічні відкриття», стануть чудовим доповненням до історичного матеріалу. Також і з фізики, хімії, біології чи інших природничих наук, адже ці науковці та винахідники вклали великий внесок у творіння історії.

Ще один цікавий прийом для вивчення історичних персоналій – це поєднання предметного матеріалу з образотворчим мистецтвом. Скажімо, при вивченні теми «Культура України XIX – початку XX століття» вчитель розповідає учням про «передвижників» зокрема про Іллю Рєпіна. І тут ми повертаємось до теми «Козацтво», демонструємо картину «Козаки пишуть листа турецькому султану» і з допомогою вчителя розбираємось у картині. Можна використати відео з сервісу YouTube з каналу братів Капранових «Ім. Т. Г. Шевченка», де вони все детально пояснюють. Таким чином, ми актуалізуємо попередні знання і цікаво продемонструємо нову тему.

Можна також ознайомити учнів з щоденниками, листуваннями чи автобіографіями людей, дати їм завдання самостійно підготувати доповідь чи презентацію про якусь особистість на вибір, продемонструвати відео чи мультики, наочність завжди цікавіше ніж просто розповідь. Також вчителю варто пам'ятати, що історичного героя слід показувати у його багатогранності, з різних сторін. Це дасть дитині повне зображення особи. Слід теж представляти учням думки істориків про ту чи іншу особу.

Необхідно також використовувати різноманітні дидактичні та інтерактивні ігри. Наприклад, гра «Хто я?». Правила такі ж, як і у всім відомій грі, тільки на листочках імен історичних діячів, яких учні вже вивчили. Також вчитель може не просто написати ім'я особи, а роздрукувати їхні фото. Так учні зможуть знати історичних постатей «в обличчя», що дуже допоможе їм при складанні зовнішнього незалежного оцінювання. Є також відома багатьом гра «Шпигун». Її скачують додатком на телефон. Учасники гри по черзі відкривають свою карту і всім вибиває одне місце, а двом учасникам вибиває слово «шпигун». Тоді вони починають задавати один одному питання і так повинні розпізнати шпигунів. Якщо їх розпізнали, то вони програли, а якщо шпигуни дізнались що це за місце, то виграли вони. Цю гру також можна переробити на історичний лад, зокрема на вивчення історичних діячів. Просто замість місця всім вибиває певна персона і так само залишаються два шпигуни. Ця гра є гарною ідеєю після вивчення теми, коли діти вже знають багато фактів

про історичних персонажів і можуть задавати питання. У програмі «LearningApps» можна створювати інтерактивні ігри, наприклад, зіставити фото діяча і опис про нього. Для молодших класів можна провести «аукціон історичних постатей». Продається приз. Кожен з учнів може його купити, назвавши історичну особистість доби, яку вже вивчили. Імена при цьому неповинні повторюватися. Якщо ж після певного імені настає тихо, то вчитель рахує відлік один два три і коли після останнього удару не названо жодного діяча, то гра припиняється і виграє той учень, який останній назвав ім'я. Також важливу роль у засвоєнні знань про творців історії посідають рольові ігри та історичні квести. Квести можна придумувати різноманітні. До прикладу, учні поділені на команди і командам потрібно допомогти Івану Мазепі скласти резюме. Яка команда впоралась швидше, та і перемогла. Вся інформація, яка повинна бути в резюме розлетілася по всіх куточках Гетьманщини. За картою учні шукають по частинках інформацію (вона наперед вчителем підготовлена і захищена), складають її до купи і відносять до роботодавця, ним може бути вчитель. Знайдену інформацію діти віддають в руки вчителю, а самі повинні усно переказати її та дати повну характеристику на Івана Мазепу. Якщо одна команда прийшла швидше, це не означає, що інші програли. Протилежна команда теж має можливість представити знайдене резюме, адже якщо вони не виступлять, то відповідно і не засвоять знання про діяча, а метою квесту є саме вивчення нового матеріалу. Але команда, яка прийшла першою отримує бонус, наприклад, більше балів. Зрозуміло, що такий квест можна проходити по будь-якій історичній особі. Ще також можна придумати квести різних видів. Про це детальніше розглянемо нижче.

Такий вид роботи як робота в групах є доволі дієвим. Наприклад, можна дати командам завдання охарактеризувати зовнішню та внутрішню політику історичного героя (Вінстона Черчілля чи будь-кого з інших правителів), його діяльність на різних етапах життя, негативні і позитивні дії. Або прослідкувати вплив історичної особи на суспільні процеси. Після виступу однієї з груп

вчитель обов'язково повинен задавати питання групам, що були в ролі слухачів. Це, на наш погляд, підвищить ефективність засвоєння інформації.

Розроблення проєктів є дуже хорошим варіантом для закарбування в пам'яті учнів інформації про життєдіяльність історичних персоналій. Так вони глибоко поринають у роботу, зосереджуються на цьому і вишукують дуже цікаві та маловідомі факти з життя особистостей. При роботі над проєктом в учнів розвивається багато компетентностей, зокрема логічна, інформаційна, хронологічна, мовленнєва, адже після виконаного проєкту потрібно його захищати. Також розвивається критичне та творче мислення.

Розглянемо екскурсію до музею. Це може бути будинок-музей Степана Бандери в с. Угринів, будинок-музей Тараса Григоровича Шевченка у м. Києві, будинок-музей Івана Франка в с. Нагуєвичі. Відвідини учнями будинку, де проживала особистість перенесе їх в той час і ця поїздка залишиться в їхній пам'яті не як урок, а як приємний спогад, подорож, з якої вони почерпнули для себе багато цікавого. Можливі також і віртуальні екскурсії, де діти можуть бути в ролі екскурсоводів. Також є багато місцевих етнографічних музеїв, де можуть бути фотоматеріали та інформація про видатних але маловідомих діячів, які вклали великий внесок у суспільні процеси своєї громади.

Є багато історичних постатей, які відомі своїми висловами. Багато фраз видатних людей є дуже повчальними для життя, а також дуже дотепними. Якщо вчитель буде брати до уваги такі цікаві вислови, то однозначно розвине у дітей особистісну компетентність, а кмітливі вислови допоможуть розрядити обстановку на уроці і нададуть можливість учням запам'ятати діяча завдяки такому цікавому способу. Наприклад, декілька висловів Вінстона Черчілля: «Диктатори їздять верхи на тиграх, боячись з них злізти. А тигри тим часом починають відчувати голод» [32], «Успіх – це вміння рухатися від невдачі до невдачі, не втрачаючи ентузіазму» [32], «Якщо країна, вибираючи між війною і ганьбою, вибирає ганьбу, вона отримує і війну, і ганьбу» [32]. Таких фраз у історії ще є дуже багато і дітям та підліткам вони точно сподобаються, адже більшість зараз є зареєстрованими у різні соц-мережі, туди вони закидують

пости, які часто підписують, а такі вислови чудово підходять для цього. Також можна робити різні завдання по крилатих фразах відомих людей. Наприклад, найпримітивніше це з'єднати стрілками фото діяча та його слова, також можна дати завдання «Реставратор», в якому учні повинні відтворити відому фразу і назвати чия вона. Це можна зробити у формі історичного квесту. Дітям потрібно буде знайти загублені слова, бігаючи за картою по локаціях, на яких ще треба виконати певні завдання. Тут вчителю потрібно увімкнути свою фантазію на всі триста відсотків. Можна і в іншій формі. Наприклад, за допомогою гри «Телефон», де слова зашифровані за принципом набору SMS.

На теперішній час стає розповсюдженим зображення рейтингів видатних діячів політики, літератури, художнього мистецтва, музики тощо. На уроці підведення підсумків можна дати учням завдання обрати три або чотири особи, які на їхню думку є достойними звання найбільш професійного в своїй справі, обґрунтовуючи свій вибір.

Письмові роботи це, напевно, найпопулярніший вид роботи у школі. Він може бути в різних формах. До прикладу, написання есе про обраного учнем чи заданого вчителем діяча. Можна запропонувати учням уявити себе журналістами і написати статтю про когось із історичних персон. Тут можна зібрати, написані учнями, статті і зробити велику стінгазету, щоб кожен зміг познайомитись із визначними людьми історії. В очах учня це придасть цінності його роботі і зацікавить на подальшу подібну справу. Також цікавою роботою буде складання хронологічної таблиці найважливіших етапів життя особи. Ще можна це подати на стрічці часу і додати фото. Слід давати і таке завдання, як порівняльна характеристика двох історичних діячів. Це можна зробити у формі таблиці чи презентації. Безумовно дуже цікавою письмовою роботою для учнів буде кросворд з питаннями по життєдіяльності персони. Вони можуть його скласти самі для своїх однокласників, а також можуть розв'язувати кросворд, який складе вчитель. Не забуваємо про просторову компетентність, яку ми теж можемо розвивати, вивчаючи життя історичних постатей. В першу чергу йдеться про правителів, збудовані ними міста, перенесення столиць, захоплені

чи приєднані землі, а також про полководців, основні, проведені ними, битви, військові просування та стратегії.

В історичній науці існує багато термінів, які пов'язані з іменами постатей. До прикладу, «Косигінські реформи», «Петровська епоха», «Столипінські реформи», «волобуєвщина», «Наполеонівські війни», «хвильовізм», «шумськізм», «скрипниківщина». Можна дати дітям завдання пояснити термін та назвати причину такої назви. А також багато історичних діячів мали прізвища, якими їх називали люди, або пізніше приписали історики: «Залізна леді» Маргарет Теччер, «Красне сонечко» Володимир Великий, «Тесть Європи» Ярослав Мудрий, «Велика душа» Махатма Ганді. Тут теж підходить завдання пояснити чому певному діячу приписали саме таке прізвисько. Це зумовить їх «поритись» у біографії цих особистостей і дізнатись про них багато нового і цікавого.

Те, що ми бачимо завжди краще запам'ятовується ніж те, що ми чуємо. Саме тому робота з візуальними джерелами конче необхідна. Для аналізу варто використовувати фото та відео документи, художні картини, карикатури. При цьому неймовірно цікавим та творчим завданням для дітей буде самому створити карикатуру (Дод. Б), придумати та намалювати комікс (Дод. В) або давно популярні меми (Дод. Г). Для того, щоб це завдання виконати потрібно орієнтуватися в матеріалі, тому інформаційна компетентність забезпечена. Також вчитель може показувати учням вже готові карикатури, комікси чи меми, для того, щоб діти пояснили їх. Таку роботу особливо потрібно давати учням, у яких недостатньо розвинене творче мислення. Карикатури та комікси забезпечують отримання уявлення про настрої та ідеї людей у той чи інший час, епоху, вони лаконічно, ефективно і при цьому дотепно відкривають суть питання, дають можливість підсилити попередньо здобуту інформацію. В наявності чимало карикатур-портретів, які відкривають справжній образ історичної постаті з позитивної чи негативної сторони. Часто вони доповнені влучними підписами. Комікс чи карикатуру можна застосувати для складання проблемної ситуації, визначення мети політичного діяча і шляхів її досягнення.

Систематичне використання такого виду роботи допоможе учням швидко сприймати та розуміти ідею зображення, зважаючи на найдрібніші деталі, творчо та критично мислити.

Для більш кращого зображення життєдіяльності видатних постатей на уроці також необхідно використовувати відеоматеріали. Це можуть бути короткі відеоролики, історичні мультики, документальні фільми, телевізійні програми, інтерв'ю, художні фільми. Такий прийом допомагає і вчителю і учням краще розуміти епоху, побувати в тому часі, який вивчається, співпереживати з персонажами. Застосування відеоматеріалів додасть цікавості учням до теми та загалом до предмету. Для вчителя це величезний плюс, адже, якщо дитина зацікавлена, то вона з легкістю буде виконувати задані завдання. Головне пам'ятати, що мотивація повинна бути постійно, бо якщо один раз зацікавити і все, то прогресу не буде. Хороша рекомендація для вчителів мати підготовлені файли до кожної теми з різними цікавинками: відео, фото, картини, ігри, квести тощо.

Методика навчання історії на сьогоднішній день представляє різноманітні варіанти проведення процесу засвоєння знань учнями по вивченню історичних персоналій. Перший варіант носить назву алгоритмічний. Він, напевно, є найпростішим поміж інших варіантів. Його суть полягає в тому, що вчитель подає учням певний алгоритм, за яким вони повинні знати особистість. Це як складання історичного чи політичного портрету. Алгоритм теж може мати різні варіанти. До прикладу, анкета, резюме, таблиця тощо. Цю роботу можна давати як на домашнє завдання, так і у вигляді письмової роботи для перевірки домашнього завдання, а також для праці в групах. Можна теж зробити роботу з підручником, де потрібно заповнити анкету діяча і при цьому зробити це на швидкість. Так ви зекономите час, додасте учням мотивації (перше, друге, третє місце бонусні), адреналіну та цікавості.

Наступним варіантом є біографічно-оціночний. За ним учням потрібно розв'язувати так звані біографічні задачі. Вчитель постійно подає дітям інформацію про кількох діячів по темі і потім зачитує певні ознаки, але не

називає імені. Відповідно учням потрібно розгадати про кого йде мова. Наприклад: «винахідник, який дуже любив голубів та вважав, що жінки заважають думати. Він мав мега чутливий слух, тому міг чути, як муха в сусідній кімнаті сіла на стіл». Правильна відповідь тут Нікола Тесла. І так, факти можна давати нестандартні та цікаві. Сюди ж зараховується вивчення оцінної інформації. При цьому варіанті вчитель на кожному уроці пригадує про особистість і приводить кожного разу нові оцінні характеристики доти, поки учні не розпізнають персоналію. До прикладу, слова Валерія Смолія: «...ідеї та справи ___ ілюзорні, наївні, безнадійні» [16] і ще одні слова Федора Уманця: «В характері цієї особи присутня двоїстість, притаманна сучасним малоросіянам» [29]. Підбираємо ще деякі вислови істориків чи відомих людей про цю постать і під час вивчення даної теми учні розпізнають Костянтина Острозького. Задачі такого типу можна давати дітям як під час вивчення теми, так і на підсумковому уроці.

Третій варіант називається порівняльний. Тут назва говорить сама за себе. Учням пропонується заповнити порівняльну таблицю. У ній можна порівнювати два або й три діяча, але не більше, бо тоді інформація «перемішається» в головах дітей. Заповнюючи таблицю, учням прийдеється звернутися до додаткових джерел інформації, щоб дати чітку характеристику. Порівняльний варіант можна застосувати не тільки у формі таблиці. Це можна зробити і за допомогою усної комунікації між учнями та вчителем, проведення дискусії, дебатів чи методу «акваріум». Також можна запропонувати учням побувати в ролі двох діячів. Наприклад, один учень це Павло Скоропадський інший – Михайло Грушевський. Вони по черзі виходять на середину класу і проголошують своє ідеї та плани. Бажано, щоб це були заздалегідь підготовлені учні. І тоді весь клас обговорює та порівнює особистостей.

Четвертий варіант носить назву оціночно-екстремальний. Вчитель з учнями оцінюють особу та її поведінку за екстремальної ситуації. До прикладу, тема «Директорія», початок «отаманщини». Україну поглинули хвилі повстань так званих отаманів і ці повстання часто переходили в терористичні акти. Дайте

оцінку діям Симона Петлюри за таких умов. Також сюди можна додати порівняльний варіант і сформулювати завдання таким чином: порівняйте поведінку Симона Петлюри та Володимира Винниченка та дайте оцінку їхнім діям. Ще один приклад, «Революція 1905 року». Оцініть дії Миколи II та охарактеризуйте його, як особистість. Існує також схожий до цього варіанта варіант частково-оцінний. Діти разом із вчителем оцінюють історичну постать за частковими але яскравими подіями у його житті.

Ще одним варіантом є прогностичний. Цей варіант вивчення життєдіяльності історичної особистості полягає в тому, щоб вміти оцінити, спрогнозувати якості діяча за тим, як його діяльність вплинула на суспільство. Наприклад, принцеса Діана формально не володіла королівським походженням, але в ній сочилась королівська кров. Вона продуктивно брала участь у благодійності та миротворчих акціях, зокрема займалася активістським рухом проти виробництва протипіхотних мін, а також стала активістом руху боротьби із СНІДом. Вона могла вести бесіду з різними верствами суспільства. Її називали «королева сердець». Після такого коротенького опису персони учням потрібно охарактеризувати її.

Наступний дослідницький варіант. Вище говорилося про виконання учнями проєктів по певній особистості. Якраз до цього і застосовується дослідницький варіант роботи. Також це можуть бути лабораторні чи практичні роботи. В процесі дослідження учням доводиться працювати з різними джерелами. Така робота обов'язково накопичить і залишить в пам'яті дітей багато інформації. Вчитель тут може допомагати учням у плані пошуку та збирання цих джерел. При цьому можна познайомити учнів з таким видом дослідження, як усні чи архівні джерела. Припустимо, якщо дослідження проводиться про особистість, яка жила в місцевості дослідника, то можна провести інтерв'ю з односельцями, які пам'ятають її. Для виконання такого виду роботи приймаються факультативи, історичні гуртки чи Мала Академія Наук. Також це може бути маленька доповідь, презентація чи реферат. При дослідницькій роботі в учнів розвиваються такі компетентності, як логічна,

інформаційна, комунікаційна, хронологічна, просторова, ну і звісно ж, якщо дослідження ведеться по історичній особистості, то і аксіологічна.

При накопичувальному варіанті пізнання персоналії виконується способом накопичення біографічних довідок, але за певною послідовністю. Вчитель на початок семестру дає учням список історичних особистостей, які вивчатимуться протягом року. Нагромадження матеріалу супроводжується дітьми на уроках чи поза ними, але за спеціальними блоками. На кожне заняття учень зобов'язаний представити, накопичену ним, інформацію. При кінці засвоєння певної теми чи історичного періоду кожна дитина вже має нагромаджений матеріал, який дає можливість краще зрозуміти того чи іншого діяча.

Художньо-публіцистичний варіант – це використання художньої літератури, фільмів, статей, програм, хрестоматій, наукової літератури, критики та інших джерел інформації. При цьому варіанті такий вид роботи закінчується написанням есе, рефератів, творів, статей. До речі, дуже корисним буде ще в школі вчити дітей писати статті, адже це їм неабияк пригодиться в студентському житті. Можна організувати конкурс на найкреативніший твір чи есе. А також одна з ідей це організація літературно-історичного вечора, присвяченого одній особі. Наприклад, читання віршів Василя Стуса, де також можна подивитись фільм про його життєдіяльність під назвою «Заборонений» і зробити короткий аналіз. Звісно це краще підходить для старший класів.

Ну і звісно ж ігровий варіант, про який вже розповідалось вище. Існує безліч літератури по іграх на уроці історії і зокрема по іграх для вивчення історичних постатей. Також тут дуже важливо, щоб вчитель застосував свою креативність та фантазію і сам розробив чимало ігор. Ігри можуть бути як у вигляді вікторин, так і рухливі. Наприклад, така гра для підсумкового уроку: вчитель ділить учнів на дві команди і розташовує їх в ряд одна навпроти одної. Кожному дає номер, той який він по рахунку, одній команді і відповідно іншій. Тобто, номер один це перший учасник однієї і другої команди і так по порядку. Вчитель має заздалегідь підготовлені питання на листочках по історичних

особистостях, які вже вивчилися учнями. Постаті можуть бути і по попередній темі, це актуалізує їхні знання. Вчитель ходить між командами, називає певний номер і кидає листочок з питанням. Учені з двох команд, які є тим номером ловлять на швидкість листочок. Хто зловив, той зачитує питання і відповідає на нього. Якщо відповів правильно, то його команда отримує бал, якщо ж неправильно, то можливість відповісти має протилежна команда. В кінці гри, в кого більше балів, та команда і перемогла. Вчитель робить так, щоб всі учні мали можливість ловити листочок і відповідати. Це неодмінно зацікавить учнів і, якщо систематично проводити таку гру не тільки по особистостях, а й по вивченій темі загалом, то учні будуть готуватися до неї і відповідно засвоювати матеріал.

Цікавою ідеєю щодо вивчення історичних персоналій є флеш-карти. Їх можна придбати у магазині, а можна і виготовити самостійно. З однієї сторони картки є портрет діяча, а з другої його коротенька характеристика, відомий вислів чи подія, яка з ним пов'язана. Цей варіант хороший для тих, хто складатиме зовнішнє незалежне оцінювання. Вчителю при складанні таких карток важливо ознайомитись із програмою ЗНО для того, щоб він підібрав портрети особистостей, які виносяться на іспиті.

У ХХІ столітті не можемо забути про використання інформаційно-комп'ютерних технологій на уроці історії. Щодо вивчення історичних постатей можна взяти до уваги сервіс Kahoo, який допоможе із створенням тестів і вікторин. Іншою цікавою платформою є Quizziz. На ній теж можна створювати вікторини, а також флеш-картки. Quizlet застосовується вчителями для групового комунікування учнів. Можливо створювати команди від шести осіб. У програмі Puzzle можна складати пазл-фото діяча. Це особливо цікаво буде для молодших класів. У ній можна обирати кількість деталей, тому для старших класів можна створювати складніші пазли. Діти зазвичай люблять розв'язувати ребуси. І для цього є генератор ребусів, який з цим допоможе. Цікавим завданням буде з однієї сторони листка написати характеристики діячів, а з іншої сторони – ребуси, де зашифровані їхні імена. Відповідно учням потрібно

буде з'єднати характеристику та ім'я діяча, якому вона підходить. Також варто познайомити учнів з програмою Prezi, де створення презентації буде набагато креативнішим ніж у Power Point.

Також цікавим є метод сторітелінгу. Вчитель ділить учнів на групи по три або чотири людини. Вони за деякий час готують десяти хвилинні виступи по темі, яку вивчають. Якщо ж ми розглядаємо методику вивчення історичних постатей, то до прикладу візьмемо виступи під назвою «Військова діяльність Василя Вишиваного», «Богдан Хмельницький, як полководець» тощо. Необхідно пам'ятати, що в історіях, які діти складатимуть, повинні бути конкретні персонажі, події та дати. Є п'ять головних сюжетів цього методу, які застосовують для виступів.

1. Класичний. Схема його така: головний герой – мета – перешкоди на дорозі до мети – знешкодження проблеми – підсумок. При такому чіткому сюжеті учням легко буде запам'ятати подію і також вони зможуть зрозуміти особистість персонажа, проаналізувавши те, як відбувалось знешкодження проблеми.
2. Битва з монстром. Тут схема дещо відрізняється: головний персонаж – мета – сутичка з монстром – битва та перемога – результат. Цим можна змотивувати учнів.
3. Історія Попелюшки. Персонаж – незвичайний випадок – приплив ворогів – вторгнення чарівника – щасливий кінець. Так можна пояснювати тему в молодших класах, дітей це зацікавить. В старших класах можна поділити дітей на дві групи і дати їм різних персонажів. Опісля виступів зробити аналіз та порівняння діячів.
4. День байбака. Персонаж – мета – діяльність персонажа та поворот до початку – визначення стратегічних дій – досягнення цілі. Можна використовувати для аналізу помилок.
5. Квест. Персонаж – мета – переміщення по різних місцях та розв'язання на них завдань – поступові досягнення – перемога. Можна використовувати для формування проблемних завдань.

Даний метод допоможе дітям краще зрозуміти героя в його епосі, відкриє перед учнями причинно-наслідкові зв'язки подій та діяльність певного персонажа в них.

Як бачимо, постатей можна вивчати за допомогою різних методів, але опис є опорним процесом у вивченні історичних особистостей. Існують різні види описів. Перший це історико-психологічний. При такому описі учням потрібно скласти психологічний портрет особи, яка зображена і прослідкувати, як її характер відбився на її діях. Другий опис має назву історико-біографічний. За ним ми звертаємо увагу не тільки на фізіологічні риси зовнішності, а й на деталі одягу, фон, на якому зображена постать, відзнаки та нагороди. При описі людини варто використовувати альтернативні картини. Тобто різних художників, з різних ракурсів. Або якщо це фото, то різні фото. Вчитель також повинен пояснити учням, як ставлення до людини впливає на зображення її зовнішності. Якщо автору не симпатизує особистість, відповідно він зобразить її у викривленому вигляді, як це зробили з портретом Івана Мазепи.

Таким чином, можемо підвести підсумки і вказати, що методика вивчення історичних постатей відіграє значну роль у вивченні історії в школі. Творцями історії є насамперед люди. Без них не відбувались би жодні історичні події. Видатні постаті мали неабиякий вплив на суспільно-політичні процеси протягом всіх століть історії, тому правильний спосіб їх вивчення розвине в учнів всі предметні та загальні компетентності, а також критичне та творче мислення. Також учням легко запам'ятовуються яскраві особистості і відповідно через них вони будуть пам'ятати та розуміти події, що відбувалися в той час.

РОЗДІЛ 2.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ПРИКАРПАТТЯ У ШКОЛІ

Ознайомившись із деякими рекомендаціями, прийомами та методами роботи над вивченням історичних постатей у школі, тепер можемо застосувати їх на конкретних прикладах щодо історичних особистостей Прикарпаття. Ми повинні пам'ятати та розуміти, що історію творили не тільки видатні та відомі нам люди. Окрім тих, про яких знає весь світ та написано тисячі книжок, є люди, що своєю діяльністю та творчістю зробили вагомий внесок у громадське життя своїх земляків, але чомусь не стали популярними. Наше завдання полягає у тому, аби на прикладі конкретних уроків подати учням інформацію про відомих та, що особливо важливо!, маловідомих діячів Прикарпаття. Це сприятиме розширенню пізнання дітьми певного матеріалу, розвитку патріотичності та громадянської і культурної компетентностей. Вчитель обов'язково повинен виходити за межі шкільної програми. Це стане мотивацією для учнів та професійним розвитком для вчителя.

Розпочнемо із маловідомої, але надзвичайно сильної жінки з Прикарпаття, яка народилася у с. Денисів Козівського району Тернопільської області. Йдеться про Іванну Блажкевич (Дод. Г). Її біографію ми можемо використати під час вивчення тем «Перша світова війна» або «Західноукраїнська народна республіка», адже Іванна була активною громадською діячкою того часу, вчителькою, однією із перших, хто присягнув на вірність ЗУНР, вона управляла роззброєнням польських жандармів у Галичі і була єдиною жінкою, що входила до складу повітової Української національної ради. Коли розпочалася Перша світова війна, вони з чоловіком та дітьми переїхали на постійне місце проживання у с. Залуква Галицького району Івано-Франківської області. Про неї говорили, що її бояться польські жандарми. «Грандіозна, без усякого перебільшення, її громадська робота. З її тендітних ручок не сходять мозолі. Поляки бояться її, як чорт ладану» [26] – говорив про неї Тимотей Бордуляк. Вона терпіла страшні переслідування, арешти, смерть

власних дітей, полон чоловіка, вона все одно допомагала потребуючим, зокрема, сиротам та постраждалим воїнам УГА. На її прикладі можна виховати справжніх патріотів своєї землі, особливо в теперішній час війни. Отож, як можна застосувати її біографію в школі. Проходячи тему «Перша світова війна», вчитель повинен спочатку повідомити учнів про таку особистість в загальних рисах. А далі використовуємо різні варіанти. Можна дати учням завдання самостійно провести пошукову роботу і підготувати доповідь про Іванну Блажкевич, а може подати інформацію про неї безпосередньо сам вчитель. Візьмемо до прикладу роботу з історичними джерелами. Вчитель подає учням ось ці цитати: «Положення жінки з дітьми на бойовій лінії набагато гірше від жовніра в окопах» [26] – зі щоденника Іванни; «Задеревіла-задубіла – ніщо вже мене не вражає. В одному лише не загубила рахунку: знаю, що за цих 12 днів переведено в моїй хаті 17 ревізій і 8 разів мене арештовано» [26] – це теж вона писала у своєму щоденнику. І також цитату священника Тимотея Бордуляка, яку поміщено вище. Після того учням потрібно в групах скласти характеристику діячки. Важливо, при висвітленні цієї постаті, подавати учням короткі цікаві факти. До прикладу, 14 і 17 вересня 1928 року померли дві дочки Іванни Блажкевич. Перед їхньою смертю якийсь пан пригостив їх шоколадкою. Після того вона отримала лист на польській мові «Смерть твоїх хаменят – то початок нашої помсти. Напевне, відтепер будеш вже займатися собою і залишиш пропаганду вашої України, яка навіки здохла» [26]. Лист був підписаний «Ті, що помстились». Із цієї ситуації вчитель може з учнями зробити аналіз особистості, підкреслюючи її любов до Батьківщини. Учням добре запам'ятається ця жінка з великої літери. Через таких людей педагоги легко можуть виховувати в учнів гордість за своїх співвітчизників.

Ще одним маловідомим діячем Прикарпаття цього ж періоду є офіцер морської флотилії Австро-Угорської імперії Маркел Рожанковський (Дод. Д). Хоча він і був майже двадцять років військовим, все своє життя він лікував людей. Це було його покликанням. Він походив із міста Броди Львівської області. Всім відомий Роман Шухевич був двоюрідним племінником Маркела,

а першим командиром Січових Стрільців був його рідний брат Теодор Рожанковський. Маркел обрав медичну службу у флоті Австро-Угорщини. Він пройшов довгий шлях від корветного лікаря до морського старшого штабного лікаря першого класу. Його заслуги у лікарській сфері дуже великі тому можна дати учням завдання самим дослідити їх. Після розпаду Австро-Угорської імперії всі українські лікарі-моряки боролися у Визвольних змаганнях, а опісля їх трагічного кінця повернулись на рідну землю. Лікар Рожанковський оселився неподалік міста Калуш разом із своєю сім'єю. Всі наступні роки свого життя Маркел присвятив калузьким жителям та своїй родині. Він став земським лікарем, їздив на возі і допомагав усім, що нездужали на різні хвороби. Ба більше, він умів і пологи прийняти і зуби вилікувати. Його не лякали ні снігопади ні гроза. Він був цілком відданий людям, людина великого серця. Ознайомивши учнів з біографією Маркела Рожанковського, можна дати їм завдання розв'язати кросворд і дізнатись ключове слово (Дод. Е). Ось питання до нього: 1. Як звали дружину Маркела? 2. Якою справою займався Рожанковський більшу частину життя? 3. У яке місто переїхав діяч після визвольних змагань? 4. Якою нагородою нагородив його Вільгельм II? 5. Яким лікарем був діяч? 6. Прізвище найкращого товариша Маркела. 7. У якому місті народився діяч? 8. Які хвороби лікував Рожанковський у Калуші? Такий невеличкий кросворд зацікавить дітей та допоможе їм запам'ятати особистість. Також можна дати завдання скласти порівняльну таблицю цих двох героїв, Іванни Блажкевич та Маркела Рожанковського, так як їхні біографії схожі. Вони обоє є вихідцями із Прикарпаття і обоє носили в серці невимовну любов до України. Біографія Рожанковського асоціюється із великою любов'ю до своєї праці та із цінністю людського життя. Виховувати учнів на прикладі таких людей дуже важливо.

Вивчаючи у восьмому класі тему «Українські землі у складі Речі Посполитої XVI – перша половина XVII ст.», а саме розділ «Православна церква в XVI ст.», варто розповісти учням про таку особистість як Йов Княгиницький. Він походив із міста Тисмениця Івано-Франківської області, був

монахом, який реорганізував низку православних монастирів України, а також саме він заснував Манявський скит, який зараз знаходиться у с. Манява Богорочанського району. 15 липня 2004 року його зараховано до лику святих. Учням буде цікава інформація про цього діяча, адже Манявський скит стоїть там до нині. Можна разом із учнями відвідати його, або ж продемонструвати фотографії цього скита.

Наступна особистість це людина, яку повинен знати кожен українець, а особливо житель Прикарпаття. Це український живописець та видатний шістдесятник Опанас Заливаха (Дод. Є). Його біографію вчитель може подати при вивченні теми «Феномен українського шістдесятництва», а також при розгляді культури цього часу. Народився діяч на Харківщині, але довший час проживав у Івано-Франківську. Його будинок розташовувався на зламі вулиці Шухевичів, і бічної вулички, яка нині названа на честь О. Заливахи. У Івано-Франківську Заливаха і помер, похований на цвинтарі Дем'янів лаз. Для своїх творів використовував різноманітні техніки, це і станковий живопис, і літографія, і мозаїка. Також виконував роботи з керамікою та оформлював інтер'єри. Був політв'язнем у колонії суворого режиму, близьким другом та колегою Алли Горської та чоловіком племінниці Степана Бандери. Якщо йти по івано-франківській стометрівці, то за склом одного магазину мобільних телефонів можна побачити прекрасну біло-блакитну мозаїку (Дод. Ж). Це твір Опанаса Заливахи. А також у багатьох людей є фото із цим видатним митцем, а якщо немає фото, то вони точно сідали відпочивати біля нього на одну із лавочок стометрівки. Так, це його пам'ятник (Дод. З). Він довго проживав у росії, тому своє справжнє коріння зрозумів вже у дорослому віці. 1961 р. художник остаточно переїхав до Івано-Франківська. Товаришував з Іваном Світличним, Василем Стусом, В'ячеславом Чорноволом. Опанас Заливаха та ще декілька художників-шістдесятників розробляли вітраж «Шевченко. Мати» на відзначення 150-річного ювілею Тараса Григоровича. Вітраж повісили, а потім дали наказ демонтувати і навмисно розбили, а його авторів невдовзі вигнали зі Спілки художників України. Владу драгували ікони та все, що

якимось чином вказує до релігії. Стиль, у якому працював Опанас переповнений символами та нотами народного мистецтва. Його роботи це форма боротьби, боротьби за своє українське. Цікавим фактом з його творчого життя є одна ситуація. Опанас Заливаха став кумом сестри Івана Світличного Надії. Хрестити дитя приїхав отець Василь Романюк з Косова, але у нього був тільки хрестик. Тоді Опанас взяв шматок тканини, розрізав і розмалював гуашами. Так він виготовив для священика епитрахиль і дитинку охрестили. Кожен вчитель зобов'язаний познайомити своїх учнів з цим діячем, адже у його характері поєднані творчість, любов о своєї землі, ненависть до ворога та сильний дух, який готовий боротися за справедливість. Вивчаючи історію шістдесятників, вчитель повинен на уроці познайомити учнів з видатними діячами цього руху, в тому числі і з Опанасом Заливахою. Після того, на уроці узагальнення можна провести гру «Хто я?», а також гру, де учнів ділять на дві команди, ставлять у дві шеренги і кожен має свій номер. Правила цієї гри описані у попередньому розділі. Питання на листочках, які кидатиме вчитель можуть бути такі:

1. В яку суспільно-політичну добу виникли шістдесятники?
2. Хто є автором сценаріїв до фільмів «Захар Беркут» та «Сон»?
3. Хто є автором рядків: «І застиг він на роки й століття в золотому німому захопленні» [13]?
4. Як називалася прижиттєва збірка віршів Василя Симоненка?
5. Як називається мозаїка Опанаса Заливахи, що прикрашає магазин мобільного зв'язку?
6. Дайте визначення терміну «шістдесятники».
7. Цього поета у 1960-х роках затримали на вокзалі при сварці із працівницею буфету. Про кого йде мова?
8. Хто з названих письменників не був у складі шістдесятників? (Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Опанас Заливаха, Григорій Тютюнник)

9. За що боролися шістдесятники?
10. Як називають Івана Драча?
11. Які вірші Опанаса Заливахи ви знаєте? (питання-плутанка)
12. Хто із шістдесятників уславився як поет-пісняр?
13. Про кого йде мова? (Створив працю «Інтернаціоналізм чи русифікація», протестував проти злиття націй, критикував політику влади УРСР)
14. Хто зображений на фото? (і роздруковане фото когось із шістдесятників)
15. Василь Стус брав участь у виступі проти репресивних заходів щодо українських інтелігентів, де відбувся цей виступ?

Запитань може бути набагато більше, це залежить від кількості учнів. Учні, знаючи, що на уроці їх чекатиме така гра, будуть вмотивовані гарно повторити та засвоїти матеріал. Так як ця тема вивчається в 11 класі, питання бажано складати такі, які можуть бути на зовнішньому незалежному оцінюванні. Особливу увагу потрібно звернути на портрети діячів. Також щодо самого Опанаса Заливахи, то можна, для настрою та розвитку творчого мислення, дати учням завдання зробити креативне фото чи навіть зняти відео з пам'ятником митцю на стометрівці. Найкреативніший отримає приз. Ось так, на нашу думку, легко зробити урок пізнавальним та цікавим. Даючи дітям подібні завдання, вчитель в їхніх очах точно буде авторитетним.

Хочеться розглянути ще кілька представників дисидентського руху з Прикарпаття. Одним з них є Валентин Якович Мороз (Дод. И), що народився на Волині, але вчився і працював у Львові та Івано-Франківську. Любов до України йому прищепили ще з батьківського дому. Він відчув на собі вир Другої Світової війни і батько йому розповідав про те, як ОУН та УПА відчайдушно змагаються за незалежність України. Вже з малечку він розумів важливість та необхідність свободи для свого народу. Коли він став викладачем Луцького та Івано-Франківського педагогічних інститутів, він активно організовував неформальні дисидентські гуртки, займався поширенням

націоналістичних ідей, а також розповсюджував літературу, яку забороняла радянська влада, співпрацював із шістдесятниками. Валентин Мороз був переконаний, що керівники СРСР домагаються обмеження, ба навіть зовсім знищення культурних та національних прав українців, бажають повністю зрусифікувати український народ. Саме тому дисидент агітував «... повалення радянської влади на Україні і встановлення... самостійної влади...» [20, с. 46]. Він відкрито говорив про важливість відсторонення України від Союзу. Але деякі його погляди викликали суперечки з членами гуртка, а відтак провадилися довгі дискусії. Про це слід розповісти учням на уроці і теж організувати дискусію. Але вчитель повинен тут правильно організувати цю роботу. Спочатку хай учні вдома знайдуть в інтернеті та різних книжках, які порадить вчитель, погляди та ідеї Валентина Мороза, зіставлять думки істориків щодо цього питання і тоді вже на урок вони прийдуть з певним багажем інформації і зможуть ділитися своїми думками.

Вартує ще раз повернутись до біографії Валентина Мороза. За свою діяльність він витерпів чимало мук. Перший раз його заарештували 1965 року на чотири роки. Арешт відбував у таборі у Мордовії. Другий арешт також за антирадянську агітацію та пропаганду відбувся 1970 р. і Мороза В. Я. було арештовано на чотирнадцять років. На його захист тоді ставали В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус, Іван Світличний, Зиновія Франко та інші шістдесятники. Ув'язнення В. Мороз відбував у Володимирській тюрмі, де його закинули у камеру з криміналістами, що знущалися з нього. Один із зеків порізав Валентину живіт гострою ложкою і його перевели в одиночну камеру. У в'язниці Мороз протестував голодуванням. Після тюрми його перевели в табір суворого режиму, де він теж протестував проти репресій. Після звільнення В. Мороза, його та ще чотирьох політв'язнів обміняли на радянських громадян. Так він опинився за кордом. Спочатку працював у США, потім у Канаді. Згодом повернувся на Батьківщину. Біографію дисидента Валентина Мороза обов'язково повинен подати вчитель на уроці, адже такі люди заслуговують на те, щоб про них знали та пам'ятали, а також вчилися

шляхетних рис характеру. Також цікавим варіантом при вивченні саме шістдесятників та дисидентів буде проведення гри «Шпигун» і розробка флеш-карт.

Ще одним видатним дисидентом, якого варто знати кожному українцю є Олекса Гірник (Дод. І). Він народився у 1912 році у місті Богородчани Івано-Франківської області. Більшість життя прожив у місті Калуш. Вже з молодих років у ньому був сильних дух націоналіста. 1937 року польська влада засудила його і Гірник два роки провів у таборі «Берега Картузька». А вже 1939 року його затримує радянська влада на зібранні «Пласту». Вісім років Олекса відбував покарання у Норильську і Магадані. Після звільнення повернувся до Калуша. Його життя тривало і закінчилось у палкій любові до України лютої ненависті до радянського союзу. Олекса Гірник в ніч з 21 на 22 січня, протестуючи проти русифікації, здійснив самоспалення на Чернечій горі у Каневі. Перед тим він розкидав понад 1000 листівок з закликами проти російської окупації України (Дод. І). Цей випадок КДБ різним чином намагались приховати. Ходили плітки, що це п'яниця, хвора людина або релігійник фанатик. Але завдяки листівкам, які збереглись було зрозуміло хто це. Родичам спочатку казали, що він загинув у автокатастрофі, але пізніше лікар, що оглядав спалене тіло все роз'яснив. Лікарем був Михайло Іщенко і він написав цілу книгу про цей випадок. Саме в ній все детально описано. Але вся Україна дізналась про цей протест тільки після 1991 року. До цього часу радянська влада намагалась все приховувати. Син Олекси Євген Гірник пізніше казав: «Можливо, батько розраховував на сильніший ефект. Можливо, думав, що 22 січня, у День Соборності, вся Україна, весь світ про це дізнається. Але КДБ робило все так, щоб цього не сталося» [21]. Постать Олекси є сильним прикладом для пробудження свідомості українців від малого до старшого віку. Тут вчитель може застосувати діяльнісний підхід, запитавши дітей чи вони коли небудь обпікали пальчик чи іншу частину тіла і чи боляче це. Однозначно діти скажуть, що так і тоді педагог підводить їх до думки наскільки сильний патріотичний дух та величезна любов до України повинна бути, щоб

добровільно заживо спалити самого себе. Тут також важливо обережно це пояснювати, щоб діти правильно все зрозуміли і не пішли (а все таки можливо!) спалювати себе. Тож постать Олекси Гірника заслуговує поваги та пошани серед українського народу і саме вчитель є тою людиною, яка повинна навчати та розповідати поколінням про відважних українців.

Надзвичайно популярною в теперішній час стала пісня «Батько наш – Бандера». Її співають від маленьких дітей до літніх людей. Навіть іноземці знають її. Але якщо спитати пересічного учня хто ж такий Бандера і чому його називають батьком, то мало хто дасть правильну відповідь. Бачимо, що спостерігається одна проблема, історичні постаті або незнайомі сучасним українцям, або добре знайомі, але поверхово, а часто настільки поверхово, що відомі тільки ім'я та прізвище особистості. Саме вчителі історії повинні виправляти таке непорозуміння. Отож, хто ж такий Степан Бандера і як ми можемо подати його біографію для засвоєння учням. В 10 класі при початку вивчення теми «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму» і до кінця семестру вчитель може говорити про цього діяча. І навіть в 11 класі, коли вивчаються перші роки повоєнного часу теж можна зачіпати його біографію. Спочатку нехай вчитель у контексті матеріалу, що вивчається розкаже дітям в загальних рисах, але цікаво ким насправді був Степан Бандера. Діяч народився у селі Старий Угринів, що поблизу Івано-Франківська, а його будинок його досі стоїть в ролі музею, тому варто поїхати з учнями на екскурсію. Варто розповісти про те, як він займався просвітницькою діяльністю у дуже молодому віці, проводив лекції з 14-ти років в селах Львівщини, допомагав Українській військовій організації, розповсюджував видання, що були підпільними. Як тільки виникла ОУН, хлопець одразу ж вступив до її складу, збрехавши, що йому 21 рік, а не 20. Він був настільки завзятим, що швидко став лідером Організації Український Націоналістів. Справжній бунтар та революціонер не боявся нічого і нікого, налітав на польські урядові установи, запалював у серцях українців революційний дух, агітував їх до боротьби, вчив бути впертими та мужніми заради своєї країни, свого щастя. Сам в українській школі

ніколи не навчався (вчився у стрийській гімназії), але у Галичині це було першим питанням, яке він вирішував. У 1933 році під керівництвом Бандери відбулась акція «Вимагаємо українських шкіл! Геть польських учителів!» [34]. У цьому заході взяли участь тисячі дітей, які рвали польські стяги та руйнували герби, не розмовляли із польськими вчителями та відверто і показово грубили їм. На прикладі цієї історії варто застосувати особистісний підхід на уроці, запитавши учнів чи готові вони зараз так само цуратися всього російського: музики, відео-каналів, мови та загалом всього, що пов'язане із країною терористом. Боровся Бандера і з більшовиками, мстився за Голодомор. Доцільно буде, щоб учні самі підготували доповіді чи презентації про Бандеру, адже цікавої інформації є вдосталь. Можна також поставити перед дітьми міфи, які існують в радянській історіографії. Наприклад, міф про те чи був Бандера «поплічником нацистів», чи були члени ОУН і УПА «прислужниками Третього Рейху» та найбезглуздіший міф після того, що Ленін створив Україну, що УПА утворили німці. Учні повинні обґрунтовано розвінчати ці міфи. Це завдання особливо підходить для роботи в групах. На домашню роботу учням можна дати завдання переглянути фільм «Секрети Бандери», а тоді на уроці цілим класом зробити його аналіз. Фільм, до слова, вийшов у прокат кількома частинами. Важливо, на наш погляд, аби учні подивились всі частини, але не всі зараз. Тобто подивились одну частину, зробили її аналіз і тоді наступну. Молодому поколінню необхідно знати та вчитись патріотичності таких людей, особливо, якщо вони є твоїми земляками. На жаль, частині сучасного українського суспільства не вистачає рис, які були притаманні Степану Бандері. Особливо сильної любові до України, яка не знає меж і готова боротись до крові та навіть смерті, щоб тільки встояти. Не вистачає тої рішучості та революційного духу. Тож саме вчителі є тими людьми, які змалку повинні виховувати в дітях ці риси для того, щоб Україна процвітала та була могутньою державою з могутніми людьми.

Наступна діячка з села Жукова Обертинського району Станіславської області, сьогодні це Тлумацький район Івано-Франківської області. Її доля

схожа в чомусь на долю Степана Бандери, а діяльність була такою ж активною, хоча, на жаль, вона не є такою відомою серед громадськості. Йдеться про Оксану Попович. Вона була членкинею ОУН, пережила два арешти, страшні допити та роботу в таборах строгого режиму. У патріотичному дусі її виховав батько. Він і сам був активістом, брав участь у Листопадовому чині. Ось слова з інтерв'ю Оксани: «Не раз у нас діти колядували. А тато слухає: «О, про Україну колядують! Піди їм щось більше винеси». Одним словом, тато був моїм однодумцем. Бо й для мене Україна – це було щось святе» [19]. Вона всю себе віддала Україні, хоча своєї сім'ї не мала. Вчила інших писма та історії України, була мудрою та хитрою. Розповідала у своєму інтерв'ю, що коли була на допиті в селі Іспас Коломийського району, то дуже брехала і навіть придумала собі інше ім'я та прізвище, їй повірили і судили за неправдивим ім'ям, з ним і строк відбула, а коли повернулася, то на питання міліції чому вона «обманювала совєцку власть?», вона відповіла: «А совєцька власть погано працювала, що мене не розкрила» [19]. До слова, О.Попович проживала у Івано-Франківську по вул. Молодіжна, похована на Чукалівському міському кладовищі. При знайомстві учнів з цією постаттю, вчитель, як правило, подає на уроці загальну інформацію про неї, а учням дає на самостійне опрацювання інтерв'ю Оксани Попович, що розміщене в Інтернеті як в текстовому форматі, так і в аудіо формі. Опрацювавши інтерв'ю, діти повинні скласти історичний портрет діячки та висловити власну думку про неї в коротенькій характеристиці. Вивчаючи тему ОУН-УПА, особливо зараз є дуже важливо звертати дітям увагу на діячів того часу, на оунівців, партизан та упівців. Їх було багато і кожного з них долі тісно переплітаються. Історія кожного різна, але їх поєднує одне – палка любов до України. Це найперша і найголовніша риса, яку потрібно виховувати в дітях. Діти чітко повинні розуміти, що вороже і чого варто позбуватися і не допускати на українську землю, бо бачимо недопрацювання батьків і вчителів, яке стало однією із основних причин війни 2022 року.

Чимало є діячів, що народились на Україні, але в дитинстві змушені були емігрувати в Сполучені Штати Америки чи в інші країни в пошуку кращого життя. Або ж народились закордоном але їхніми батьками є чистокровні українці, які теж емігрували. Одним із таких діячів є відомий мер Нью-Йорка Ед Коч (Дод. Й). Його батьки походять із села Устечко Тернопільської області. У 1970-х роках Нью-Йорк переживав економічну кризу, підприємства банкрутіли, вкорочувалося фінансування в бюджетних галузях, люди страйкували тощо. У 1978 році Коч стає мером міста і керує ним три терміни. За час його каденції зростає міський бюджет, місто знову стає на лідерську позицію. Він стане першим мером в історії Штатів, якого буде знати вся країна, і який з'явиться на сторінках журналу Times. Новий мер міг вступити в суперечку як з простими жителями, так і з транспортними профспілками. Одного дня вони організували страйк щодо підвищення вартості на проїзд і тоді Ед Коч загітував людей ходити пішки через міст. Він сказав: «Ті покидьки не опустять нас на коліна» [35]. Мешканці міста підтримали бойкот і ціна залишилась попередньою. Були у нього серйозні та протяжні суперечки із Дональдом Трампом. В той час Нью-Йорк переживав будівельний бум. Трамп тоді був молодим підприємцем і головним гравцем в цій грі, тому він вимагав для себе преференцій. До прикладу, прагнув менших податків, що не на жарт дратувало мера. Ед був дуже справедливим і казав, що інші також хотітимуть так само, а це вже призведе до нової кризи. Якось Дональд навіть запропонував місту три мільйони доларів, щоб ковзанку назвали його ім'ям, але Коч теж відмовився, пригадавши йому, що у місті і так стоїть вежа Трампа. Ці два діячі не соромились з нецензурною лайкою в'яснювати стосунки на публіку. Коч пізніше сказав, що саме Трамп був найнеприємнішою людиною, з якою йому прийшлося працювати. Ед був мером, що не ховався у своєму кабінеті, а роз'їжджав містом, спілкуючись з людьми. Його можна було зустріти на вулиці та у вагоні метро, він боровся із графіті, які були розповсюдженими у вагонах та на вулицях міста. Мер пояснював, що ці малюнки викликають атмосферу страху та хаосу. Завдяки його сприянню ситуація покращилась. Ед був

надзвичайно креативною особистістю у розв'язанні проблем. У 1980-х роках Нью-Йорк страждав від посухи. Він звернувся до дітей, щоб ті контролювали час своїх батьків, коли вони чистять зуби чи вмиваються. Коча любила за його дотепність та емоційність. Коли він балотувався, то сказав такі слова: «Якщо ви згодні з дев'ятьма з дванадцяти пунктів моєї програми, голосуйте за мене, якщо ви підтримуєте всі дванадцять пунктів, то ваше місце в божевільні» [35]. Його коронною фразою та його фішкою стали слова: «Як я працюю?». Він проходився вулицями міста і вигукував цю фразу, бо йому справді було дуже важливо знати, що думає народ про його роботу, яку він виконує з любов'ю. Його називали «Талісманом Нью-Йорка». Він також з особливою повагою ставився до українців, що проживали у Нью-Йорку. Завжди був присутній на зборах українських організацій, зокрема Українського Конгресового Комітету Америки. Розповідати про цю особистість можна на уроці Всесвітньої історії в одинадцятому класі при вивченні теми США. На сайті YouTube є коротеньке та змістовне відео про нього. Його варто показати дітям. При зображенні цієї особистості, вчитель головним чином повинен звернути учням увагу на такі його риси, як справедливість та простота. Зараз у світі серед громадського суспільства та особливо серед представників влади відчувається посилений дефіцит таких речей. На прикладі Коча діти чітко можуть побачити, які проблеми завдяки таким рисам характеру можуть бути вирішені, а відтак покращити життя багатьох людей. Це допоможе виховати майбутніх чесних громадян та керівників своєї спільноти.

Вартує також ближче познайомитися із представниками духовенства. Роль церкви у житті держави часто була великою, а часом навіть визначальною, тому її діячів не можемо оминати увагою. Перша історична духовна постать, яку варто розглянути це римо-католицький кардинал, що народився у 1817 році у місті Станіславів Альбін Дунаєвський (Дод. К). Його біографію можна подавати учням дев'ятого класу при вивченні теми «Європа XVIII ст.». Він був активним громадським діячем. Одного разу, його навіть засудили до смертної кари за приймання участі у демократичних організаціях, але потім австрійський

суд змінив рішення і майбутнього кардинала було засуджено на вісім років позбавлення волі. Урешті 1848 р. за амністією його звільнили з в'язниці, після чого він почав працювати у Бучачі. Мав багато професій, але таки вирішив поновитись у Краківській духовній семінарії і згодом був висвячений на священника. Був він і професором богослов'я і ректором Духовної семінарії у Варшаві, і вікарієм приходу всіх святих у Рудаві. Згодом повернувся до Кракова і там виконував різні пасторські обов'язки. 1879 р. його було призначено єпархіальним єпископом Собору у Кракові, згодом він отримав титул князя від імператора Франца Йосифа I. 1890 року Папа Лев XIII поставив його на посаду кардинала. Марія Кетлінська була сучасницею Дунаєвського і ось, що вона написала про нього в своїй книзі «Спогади»: «Альбін Дунаєвський, секретар Адама Потоцького, був частим та завжди бажаним гостем у домі моїх батьків. Він був вельми хорошим, розумним чоловіком з м'яким характером, до того ж веселим, справедливим та щирим; у нього були гарна постава, біляве волосся та красива густа борода, а шкіра сяюча й ніжна» [7]. Пані Кетлінська також описувала трагічні обставини остаточного вирішення ним стати священником, перша його наречена здійснила акт самогубства, а друга – померла від епідемії тифу. Також описала декілька веселих історій з його життя, наприклад, коли Альбін Дунаєвський став єпископом, то він відмовився від використання карет. Теж можна сказати, що був простою людиною, а ми знаємо відому фразу: «Будь простішим і люди потягнуться до тебе». Ім'ям нашого земляка Дунаєвського названо вулицю у Рудаві. Вчитель може на уроці запропонувати дітям скласти пазл-портрет діяча, а тоді вже почати коротко розповідати про нього.

Наступним представником церкви, біографію якого можна подати дітям у школі це підпільний єпископ Станіславівської єпархії УГКЦ Іван Слезюк. Він жив і працював в роки Другої світової війни, тому його життєдіяльність слід вивчати в десятому та одинадцятому класах. Його постать можна подати учням за допомогою резюме, яке вчитель може підготувати у програмі «Canva» (Дод. Л). В цій програмі можна розробляти резюме різного дизайну та для різних

історичних діячів. Учням легше буде запам'ятовувати інформацію, що міститься на одному аркуші паперу. А ще краще буде, якщо вчитель даватиме таку роботу учням на домашнє завдання. Розробляючи самостійно резюме, вони шукатимуть інформацію, оброблятимуть її та цікаво оформлюватимуть. Це очевидно розвине в них комп'ютерну, інформаційну та аксіологічну компетентності та допоможе у розвитку творчого мислення.

Вивчаючи у дев'ятому класі тему «Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорської імперії в кінці 19 на початку 20 століття», а саме розділ «Економічне життя», можна сміливо знайомити учнів з таким видатним цукровим магнатом, як Юзеф Миколай Потоцький. Він народився 1862 року у Львові і прославився не тільки цукровими заводами. Юзеф Потоцький привіз в Україну перший літак та запровадив до української кулінарії коропів, був найбагатшим чоловіком регіону. Саме завдяки цукровим підприємствам Потоцьких побудована залізниця, яка зробила значно ефективніший економічний розвиток Проскурова, Проскурів – Шепетівка, теперішня Хмельниччина. Газета «Подолія» писала: «Будівництво цього шляху, який, крім того, проріже біля міста Старокостянтинова запроєктований «Індійський шлях», для нашого краю матиме величезне значення. Всі товари, що раніше йшли до Центральної Росії зі Середземного моря через Чорне й Одесу, підуть по прямій через Румунію і далі по Росії: Кам'янець-Подільський – Проскурів – Шепетівка – Новоград-Волинський – Жлобин – Петербург» [24]. Славнозвісний палац Потоцьких у Львові, який позує на фото багатьом туристам не був би збудованим, якби не кошти зароблені на цукрі. Завдяки його заводам у Шепетівці, а точніше податкам, які сплачував магнат, місто зростало. Також тисячі людей могли бути працевлаштованими. У графа, до слова, було чимало хобі. Він займався мисливством, мандрями по світу, любив тварин і навіть заснував власний кінний завод, що став одним із найкращих у Європі. Людина була наповнена ентузіазмом та шляхетним розумом. Його біографію обов'язково потрібно подати на уроці в школі, адже, оскільки він був сучасним бізнесменом, гідно провадив свій бізнес, то це розвиватиме в дітей економічну

компетентність, що є так важливо для життя. Також його життєдіяльність та зокрема його праця показує, що можна бути водночас і багатим і добрим. Тут важливо звернути дітям увагу на те, що він не зловживав власним майном, а робив корисні справи для суспільства. Ще одним цікавим способом ознайомлення учнів із біографією Юзефа є наступний: організувати поїздку до Львова, а саме до палацу Потоцьких а на його території організувати невеличкий квест. На локаціях будуть зашифровані абзаци з біографії графа. Учням потрібно буде їх знайти, розшифрувати та скласти цілісну розповідь. Після того фахово її переказати. Клас може бути поділений на дві команди, а може бути однією командою. Після того, як діти перекажуть біографію, вчитель може сісти з ними у пристосованому місті і разом обговорити дану постать. Цей квест більше підійде для позакласної або гурткової роботи, але його можна організувати і на території школи. Такий спосіб подання інформації про історичного діяча в дійсності спроможний зацікавити учнів і відкладеться в їхній пам'яті не тільки як урок, але й як весело проведений час.

Отже, ми проаналізувати декілька історичних постатей Прикарпаття, більшості яких немає у шкільній програмі, але про життя яких повинен знати кожен українець. Ці люди безумовно заслуговують на те, щоб про них знали не тільки в Україні, а й поза її межами. Бачимо, що вивчення життя історичних персоналій може бути надзвичайно цікавим за допомогою різних методів та прийомів. Знайомство учнів з видатними людьми, а тим більше, людьми, що жили на тій землі, по якій вони зараз ходять, допоможе розвинути в них чимало рис характеру, які притаманні хорошим та відповідальним людям. Особливо така робота буде причиною того, що зі школи вийдуть виховані та відповідальні громадяни своєї держави.

РОЗДІЛ 3.

ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ ПРИКАРПАТТЯ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ГУРТКОВІЙ РОБОТІ

Гуртки та факультативи в школі це дуже корисна річ. Завдяки таким позашкільним заняттям учні мають змогу дізнатися ще більше цікавої інформації, з користю провести час, підготуватися до іспитів чи олімпіади та навіть відпочити, адже такі заняття включають в себе різні поїздки та екскурсії. На жаль, в гуртках бере участь меншість класу. На сьогоднішній день досить популярними стають уроки з індивідуальним репетитором, тому на факультативи в школі бракує часу. Отже, вчитель історії повинен організувати позашкільну гурткову роботу таким чином, щоб учні і батьки були зацікавлені в ній. Зазвичай для батьків головне, щоб такі заняття були насичені матеріалом, а дітей цікавить активна частина роботи. Тому педагог повинен це поєднати і зробити позашкільну гурткову роботу ефективною, продуктивною, цікавою та пізнавальною. Як це зробити розглянемо в даному розділі на прикладі вивчення історичних постатей Прикарпаття.

Під час проведення позашкільної гурткової роботи вчитель не зобов'язаний подавати той матеріал, який переплітатиметься із програмовими темами. Тому такі заняття цінні широким колом інформації, яку може подати історик. І перша постать, біографію якої вартує розглянути це художник-мультиплікатор Володимир Титла (Дод. М). Народився Володимир 25 жовтня 1904 року у Нью-Йорку. Його батьки емігрували із невеличкого с. Підгайці Тернопільської області до США. Сім'я була бідною, а хлопчик дуже любив малювати. Коли йому було 9 років, він пішов з мамою на анімаційний фільм «Динозавр Генрі». Це перший мальований мультик, який неабияк вплинув на долю хлопчика. Спочатку Володимир Титла навчався у вищій школі, але його тягнуло до мистецтва. Тому він залишив навчання і вступив у школу промислового дизайну. Там помітили його здібності і у 16 років до нього звернулись із першим замовленням – зробити титульні заголовки для компанії

Paramount. Сім'ї потрібні були кошти, тому хлопець влаштувався в студію John Terrys Studio, щоб могли заробляти більше. Він скоро став успішним аніматором даної студії. Заробивши достатню кількість грошей, Титла вирішив вдосконалити свої вміння і вирушив до Європи на навчання, а саме до Парижа. Після того навчався у Варшавській школі мистецтв. Варто зазначити, що Володимир знав своє коріння, не забував Батьківщину, гарно розмовляв українською мовою і після студій завітав у рідні краї. За півтора року він повернувся у Нью Йорк і почав шукати роботу. І тут його земляк Артур Бобицький запрошує у Лос Анджелес працювати на студії Волта Діснея. В той час Disney не був на високому рівні. Це дуже здивувало Титлу, до того ж він дізнався, що всі художники, що там працюють це самоучки. Оскільки він володів чудовою майстерністю та мав вищу освіту, то швидко став помітною фігурою на студії. Волт Дісней сказав, що це гідний рівень і у 1932 році він вперто вирішив, що потрібно зняти повнометражний мультфільм. За основу взяли казку «Білосніжка» і Титлу призначили провідним художником групи, яка малювала гномів. Тут Володимир вміло використав свої навички, які здобув у Європі і взявся малювати Мудрика та Буркотуна (Дод. Н). Цікавим є те, що брови для останнього гнома Титла запозичив у самого ж Діснея, а ніс із буряка. Мультфільм вийшов за кілька років і справив на суспільство шалене враження. Звісно, адже це повнометражний, музичний та ще й кольоровий мультфільм. Волт Дісней отримав за нього Оскара, а Володимир Титла став провідним художником студії. Його називали «Мікеланджелом анімації», він створив власний стиль для Disney, що увінчався величезним успіхом. Українець намалював ще багато героїв, але його трофеєм став фільм «Дамбо», де він був художником-постановником, а головного героя, слоника Дамбо, Титла змалював із власного сина Петрика.

Ось така цікава особистість, життя якої точно зацікавить дітей. На гуртковому занятті вчитель може сам розповісти про видатного художника українця, а свою розповідь підсилити презентацією чи відео з YouTube із каналу братів Капранових. Також можна разом дітьми переглянути частинку

мультфільму «Білосніжка» або мультика про слоника Дамбо. Це додасть їм цікавості до вивчення історії життя видатних людей, а також до історії загалом. Також можна дати їм на домашнє завдання за бажанням намалювати когось із персонажів одного з мультфільмів студії Walt Disney або ж придумати свого персонажа. Така робота без сумніву підсилить розвиток творчого мислення учнів та розвине їхню креативність.

Ще одним видатним художником українцем, який своєю активною роботою боровся проти окупантів є Ніл Хасевич. Він народився і працював не на Прикарпатті, а на Рівненщині, але ми не можемо оминати увагою його біографію, тому зробимо виняток. Ніл Хасевич був художником УПА, активним громадським і політичним діячем, входив до ОУН і УГВР. Коли йому було 14 років, він разом із мамою потрапив під потяг. Мати загинула, а він залишився без лівої ноги, проте це не заважало його активній діяльності. Ніл сам виготовив собі дерев'яний протез і так ходив. Навчався хлопець у Варшавській академії. Роздумуючи про мистецтво, Ніл писав: «Малюнок є правдою абсолютною, а мову правди треба вчити скрізь і завжди... Це єдина мова, якою можна висловити все» [31]. Художник входив до Волинського Українського об'єднання, вступає до ОУН, а коли почали формуватися загони УПА, Хасевич доєднався до підпільної праці. І з того часу постійна небезпека, робота в криївках. Він був відмінним пропагандистом, працював редактором та художником, завідував повстанською друкарнею. Малював ілюстрації до журналів Української Повстанської армії «Хрін» та «Український перець», оформляв підпільні видання, летючки та листівки. Видав власний альбом з карикатурами. Ніл Хасевич проектував печатки, прапори, бланки для повстанців. Митець також створив чимало ескізів для різного роду відзнак та медалей і сам теж був нагороджений не однією відзнакою. Його запрошували працювати до Америки та він відмовився і залишився на своїй землі. Читаючи обставини його загибелі, виникає враження ніби дивишся детективний фільм. Дітей необхідно познайомити з цією постаттю. Можна взяти до прикладу супер героїв Marvel і дати дітям для порівняння з видатними діячами ОУН, УПА, в

тому числі і Нілом Хасевичем. Порівнюючи, прийти до висновку, що наші герої українці є набагато крутішими, адже вони реальні, а не вигадані люди. Розповідь про митця також є на каналі ім. Т. Г. Шевченка, тому презентувати її необхідно. Також по його біографії можна організувати квест із шифрувальними листами. Ціль – знайти печатку УПА. Після ознайомлення із особистістю можна провести гру «Історичний футбол». Діти шикуються в лінію, розставивши ноги на ширині плеч, вчитель називає факт з біографії діяча і копає м'яч у одні із «воріт». Якщо факт правильний, учень не рухається, а якщо не правильний, то він повинен закрити ворота, з'єднавши ноги до купи. Хто зробить неправильний рух, той виходить з гри. Переможець той, хто залишиться останнім. Такий вид гурткової роботи точно зацікавить учнів і відкладе в їхніх серцях гордість за співвітчизників.

Цікавою особистістю родом із Станіслава є лікар, професор, особистий лікар і біограф Зигмунда Фрейда, Макс Шур. Макс народився 1897 року на Івано-Франківщині і жив тут до 1914 року, поки російські окупанти не захопили місто. Далі майбутній лікар із сім'єю переїхали до Відня. Тут Макс навчався у Віденському університеті на медичному факультеті. Він з молодих років знав, що це справа його життя. Будучи студентом, Шур слухав лекції видатного австрійського психолога Зигмунда Фрейда. Саме Фрейд заклав йому зацікавленість до психоаналізу. Поєднання досвіду в терапії та психоаналітичних знань допомогли Максиму у 1929 році стати особистим лікарем Фрейда. До слова, батько Зигмунда Якоб народився і 25 років жив у місті Тисмениця Івано-Франківської області. Фрейд і Шур стали найкращими друзями і цікавим є той факт, що коли Зигмунд хворів на рак піднебіння, то попросив Максима, щоб той не дав йому страждати від болю. І Макс зробив евтаназію, дав Зигмунду потрібну дозу морфіну, яка і стала причиною його смерті. Опісля лікар разом із родиною переїжджають до Сполучених штатів Америки. Там він спочатку отримує посаду в одній із лікарень Нью Йорка, а пізніше піднімається по кар'єрній драбині і стає президентом психоаналітичної асоціації в Нью Йорку. Він видав також багато праць та книг по психосоматиці

і заснував дві клініки у цій же галузі. Його життя показує, як можна досягати успіху, вибравши справу, яка справді до душі. Його біографію теж можна презентувати за допомогою анкети чи резюме.

Вчитель, провадячи позашкільний гурток з історії, може на початку семестру скласти план і тематику гуртка. Наприклад, цілий перший семестр присвячений історичним постатям Прикарпаття. Учні систематично знайомляться з історичними діячами в різний спосіб і під кінець семестру можна організувати позакласний захід, так званий звіт роботи гуртка, де клас перед всією школою, всіма учнями і вчителями презентує коротенько біографії людей, про яких вони дізналися. І цей захід можна зробити у цікавій формі, у формі конкурсу. Тобто, учні презентують особистостей, а глядачі повинні уважно дивитись, слухати і запам'ятовувати. Після того, учні, що підготували захід, зачитують загадки про презентованих діячів. Хто із глядачів відгадає найбільшу кількість, той отримає приз. Також можуть бути не загадки, а до прикладу, коротенькі пародії на історичних осіб. Ще одним варіантом є зображення на екрані фотографії діяча, хто перший його впізнає, тому відповідно і бал. Можливий і спосіб «Про кого йдеться?». Учень зачитує кілька фактів з життя певного діяча і люди відгадують хто це. Висвітлення ребусів, в яких зашифроване прізвище людини теж є хорошою ідеєю для даного конкурсу. Бачимо, що можна придумати безліч варіантів, як це подати, а можна зробити змішано, тобто про одних особистостей загадки, на інших пародії, для решти зображені фото тощо. Такий захід допоможе дізнатись багато цікавого не тільки одному класу учнів, а й іншим класам та навіть вчителям. Такий вид роботи є інформативним, цікавим, творчим та він обов'язково створить доброзичливу атмосферу в школі між вчителями та дітьми.

Ідеям проведення гурткової роботи немає меж. В даному розділі ми розглянемо кілька варіантів, але головне пам'ятати, що це точно не край. Скільки людей, стільки ж думок. Обмін досвідом серед педагогів це благородна справа. Уявімо собі, наскільки б цікавішим був процес навчання, якби кожен вчитель постійно вдосконалювався, вчився чомусь новому та урізноманітнював

свою роботу. Отож, один із варіантів проведення гуртка ми розглянемо на прикладі сучасних письменників та письменниць Прикарпаття. Це такі постаті, як Дмитро Павличко, Степан Пушик, Юрій Андрухович, Тарас Прохасько, Юрко Прохасько, Тимофій Гаврилів, Софія Андрухович, Таня Малярчук. Читання поезії та художніх чи документальних творів розвиває пам'ять, уяву, критичне та творче мислення. Одним словом, це те, що допомагає людям іти до успіху. Є відома багатьом фраза: «Ті хто читають книги, завжди будуть керувати тими, хто дивиться телевизор» і це абсолютна правда. Тому любов до читання дітям потрібно прищеплювати ще змалку, якщо ж батьки опустили цей момент, то саме вчитель є тим, хто повинен це виправити. Знаємо також, що читати художній твір набагато легше ніж монографію чи іншу історичну працю, тому саме на прикладі таких авторів заохочуємо дітей до читання.

Отже, як ми це робимо. Глибоко вивчати біографії даних історичних діячів не варто тому, що це зіб'є дітей з пантелику. Можна коротко розглянути найважливіші та найцікавіші факти і далі заглибитись у творчий доробок письменників. Вчитель обирає з творчості кожного поета найбільш підходящі твори для читання учням. Було б добре, якби це були невеликі за обсягом твори. На гуртковому занятті вчитель разом з дітьми зачитують твір, обговорюють його, аналізують, кожен висловлює власну думку щодо нього і можна за бажанням вивчити на пам'ять. Таку роботу проводити протягом кількох занять, щоб розглянути твори всіх, згаданих вище, митців. До слова, якщо на вулиці сприятлива тепла погода, то краще проводити такі заняття десь на вулиці в тихому місці. Свіже повітря добре впливає на роботу мозку. І після того, як учні познайомляться із творчістю кожного з діячів, вчитель організовує для них, як один із варіантів, квест. Розглянемо його правила. Клас ділимо на дві команди, кожна команда обирає собі капітана і колір. На території школи розставлено 5 локацій, це 5 письменників. Тут можна залучити старші класи, зокрема 11, щоб вони стояли на цих точках. Кожен учень старшокласник, що стоїть на локації це певний письменник, але команди не знають який саме. На початку гри вчитель роздає учням так звані біографічні листки, де написані

імена та прізвища письменників. Для кожної команди вони розписані в різній послідовності. Командам потрібно зібрати автографи цих письменників, але підписи вони повинні ставити тільки по порядку. Це відбувається так: учні мають перед собою карту з іменами письменників, до прикладу, у першій команді в списку першим є Тарас Прохасько, вони бачать на території локацію, підбігають до тієї людини і питають: «Ви Тарас Прохасько?». Та людина каже: «Я можу вам сказати чи так чи ні тільки після того, як ви виконаєте одне маленьке завдання». І дає якесь просте завдання на кшталт присісти 10 разів. Якщо учні виконали завдання і це справді Тарас Прохасько, то він дає їм завдання по його біографії або творчості. Це може бути, до прикладу, відгадати кросворд, вставити пропущені слова, реставрувати текст тощо. Якщо це не той письменник, якого треба команді, то старшокласник просто каже, що не вірно і команда біжить далі. Хто першим позбирає всі автографи, той і переміг. Такий квест точно відкладе у дитячій пам'яті інформацію про видатних діячів Прикарпаття, розвине здоров'я зберігаючи компетентність, адже це активний вид діяльності, розвине навички роботи у команді та додасть цікавості до предмету історія. Залучення до гри старші класи, що не відвідують гурток це гарна реклама для нього. І величезним плюсом буде те, що вчитель, який проводить заняття в подібних формах, завжди в очах учнів буде авторитетом.

Ще одним цікавим варіантом проведення гурткового заняття є гра «Що? Де? Коли?». Її теж можна провести після вивчення певної групи історичних постатей. Це можна зробити у формі позакласного заходу. Тобто запросити вчительський склад та інші класи. Правила такі: є дві або більше команд, вчитель, який веде гурток є ведучим. Для команд на екрані висвітлюють запитання. У них є 60 секунд на роздуми, тоді команди записують відповідь на листку і віддають ведучому, ведучий зачитує відповіді і оголошує правильну. Хто відповів вірно, той отримує бал. Бали залежать від категорії запитання. В учасників є одна можливість взяти допомогу залу або дзвінок другу. В кінці гри в якій команди більше балів, та і перемогла. Все дуже просто, цікаво та пізнавально.

Наступний варіант є надзвичайно креативним. Гурткові заняття можна проводити у стилі різних телешоу. Як саме це виглядає? До прикладу, перше заняття у стилі «ТСН». Вчитель обов'язково бере на заняття проектор і ноутбук, щоб це було зі звуком та заставкою і стає телеведучою Аллою Мазур. Він представляє різні цікаві факти із життя певних історичних особистостей, як новини історії. Наприклад: «Уродженець села Гадинківці Густинського району Тернопільської області єпископ Станіславівський з 1904 року Григорій Хомишин у 1918 році на Зелені свята вперше повів процесію до могил Січових Стрільців. За це мав величезні неприємності від тодішньої польської влади». І таких фактів подати декілька. Тут можна застосувати презентацію та різні відеоматеріали. Така подача матеріалу зацікавить дітей і на домашнє завдання дати їм самим зняти випуск про когось із історичних особистостей. Цікаво, що можна зняти випуск про когось із талановитих людей місцевості учня. Наприклад, у с. Фитьків Надвірнянського району Івано-Франківської області проживала поетеса Надія Попович. Вона є маловідомою але дуже талановитою тому, якщо учень не буде знати про кого знімати, то вчитель може подати свої варіанти. Підготувавши матеріал, кожен обирає собі програму, яку він буде вести. Це можуть бути «Вісті» на телеканалі «Галичина», ютуб-канал «Історія без міфів», програма «Вулиця», Новини на телеканалі «СТБ» тощо. Обравши, учень представляє свій випуск на занятті. Тут можна поділити хто коли виступатиме, адже за одне заняття всі не встигнуть представитись. Для того, щоб діти не соромились, вчитель повинен обов'язково подавати приклад не боятися виходити із зони комфорту і сам знімати подібні ролики. До прикладу, вчитель іде на вулицю, що названа на честь Андрея Шептицького і знімає відео в стилі програми «Вулиця». Телевізійний контент для гурткової роботи є дуже хорошим помічником. З нього можна брати багато цікавих ідей. Такий вид роботи розвине їхнє творче мислення, креативність, акторські здібності, закладе навички в роботі з інтерв'ю, розвине комунікаційну компетентність.

Широко відомим на теперішній час є кейс-метод. Його активно використовують для різних проєктів і зокрема у навчальному процесі. Він

передбачає широке та глибоке вивчення певної теми, по якій виконують різні завдання. До кейсу можуть входити презентація, відеоматеріал, брошура по певній тематиці, сторінка в соціальній мережі тощо. Вчитель може поділити учнів на групи і кожна група вибере собі персоналію. Тоді їм потрібно підготувати про неї презентацію, відеоматеріал, резюме та сторінку в одній із соціальних мереж. Такий вид роботи потрібно дати на початку семестру, а його захист зробити або всередині або в кінці семестру. Підготовка кейсів це джерело для розвитку в учнів комп'ютерної, інформаційної, логічної та багато інших компетентностей.

Проведення гурткових позакласних занять з історії повинне асоціюватися в учнів найперше з відпочинком та цікавим, веселим і корисним проведенням часу. Вчитель, який береться за проведення гуртків повинен бути безкорисливим та робити це з любов'ю до своєї праці та до дітей. Він має не боятись жертвувати своїм часом, адже гуртки це не тільки ті години, які призначені педагогу, це і багато позашкільного часу. Організація цікавих екскурсій, походів та поїздок це те, що на все життя відкладеться у пам'яті і дітей і вчителя. Розглянемо кілька варіантів виїзних подорожей для вивчення історичних постатей Прикарпаття.

У попередньому розділі ми вже згадували про видатного художника шістдесятника Опанаса Заливаха і як можна подати його біографію на уроці історії. Тут оглянемо, як можна познайомити дітей з цим діячем на гуртку. Оскільки Опанас Заливаха жив і працював у Івано-Франківську, то відповідно варто поїхати з дітьми до цього міста у Музей мистецтв Прикарпаття на виставку його робіт. Там діти зможуть побачити його оригінальні твори та почути багато цікавого про самого художника. Далі вчитель пропонує дітям просто прогуляти по вулиці Незалежності та піти перекусити у заклад. Діти навіть не здогадуватимуться, що триває заняття. Підійшовши до статуї Заливахи вчитель розповідає хто це насправді і звісно ж всі роблять фото. Крокуючи далі, вчитель підходить до магазину мобільних телефонів і питає учнів, що ж може бути спільного між цим магазином і Опанасом Заливахою.

Оскільки школярі не здогадуються, то всі заходять всередину і педагог показує величезну мозаїку, що прикрашає стіну будівлі і каже, що це робота відомого нам художника. Діти будуть в захваті, вони зможуть доторкнутись рукою до його роботи і розповісти своїм батькам такі цікаві факти, про які можливо і не здогадуються більшість івано-франківців. Далі діти з вчителем ідуть покуштувати смачненьку піцу, щоб цей день вже точно відклався в їхній пам'яті чудовим, приємним та позитивним спогадом. Можливість проводити такі коротенькі подорожі завжди є. Потрібно тільки бажання.

Наступна локація, яка може послужити для неординарного проведення гурткових занять це урочище Підлюте, що на Рожнятівщині. Це урочище служило дачою видатному митрополиту Андрею Шептицькому, який теж є уродженцем Прикарпаття. Але в тому місці не тільки відпочивав митрополит, а й багато дітей, для яких владика організовував відпочинкові оздоровчі табори, пластуни та багато молоді. Тут є багато варіантів, як саме організувати роботу. Можна поєднати приємне з корисним і повезти дітей туди на вихідні дні. Провести з ними так званий табір, залучити батьків і обов'язково мати із собою медсестру. Протягом цього коротенького табору вчитель організовує різні ігри, прогулянки і найосновніше, що і є метою подорожі це навчання. За час дня таких занять може бути три. Два, з яких офіційно заняття, а одне це просто розмова при вечірній ватрі. Учні навіть не зрозуміють, що на даний час навчаються. Заняття можуть бути на різні теми ну і про різних історичних постатей, але найголовніше діти повинні знати хто такий Андрей Шептицький. Проведення гуртка в такому стилі потребує немало зусиль, але емоції, що залишаться у батьків та дітей того вартують. Табір це суцільний розвиток. Так ми розвиваємо здоров'я зберігаючи компетентність, адже діти живуть на свіжому гірському повітрі, п'ють джерельну воду, активно проводять день за рахунок веселих ігор, кожного ранку є заняття спортом, зарядка та позитивні емоції. Розвиваємо інформаційну компетентність за рахунок тих занять і розповідей, що проводитиме вчитель. Сприяємо розвитку логічної компетентності завдяки інтелектуальним іграм, вчимо працювати в команді,

розвиваємо культурну та громадянську компетентності, коли вчимо і співаємо з дітьми при ватрі патріотичні українські пісні. Цей час буде незабутнім для дітей, а вчитель точно буде для них найкращим другом, який вартий їхньої поваги та любові. Якщо ж немає можливості поїхати з дітьми з ночівлею, то можна і на один день, організувавши пікнік. За смачним частуванням вчитель проводить заняття про когось із видатних постатей, але не забуваємо, що постать Андрея Шептицького тут є центральною, оскільки місце безпосередньо пов'язане із ним. При таких умовах діти теж не зрозуміють, що були на занятті, але отримана інформація точно залишиться в їх пам'яті.

Є багато видатних осіб Прикарпаття, які на сьогоднішній день беруть активну участь в культурі та громадському житті свого народу. Можна організувати учням зустріч з такими талановитими людьми як, до прикладу, співаки, народні артисти України Світлана Весна, Богдан Кучер, Олеся Пасічняк, Ярослав Борута та інші. Відомою на даний час є співачка Ірина Вихованець, псевдонім Фіїнка. Вона активно популяризує гуцульський акцент, пише на ньому та виконує дуже гарні пісні. Особисте знайомство з українськими співаками спонукатиме дітей слухати, любити та шанувати саме українські пісні. Не цуратись своєї мови та любити своє рідне. Учні задаватимуть діячам питання, які їх цікавлять і це розвине в них комунікаційну компетентність та вміння формулювати питання. Це можуть бути також люди, які досягли високих успіхів у спорті, наприклад, Роман Гонтюк, який є родом із міста Надвірна, майстер спорту з дзюдо, олімпійський призер, Василь Федоришин, майстер спорту з вільної боротьби, багаторазовий чемпіон України та Європи, а також олімпійський призер, Андрій Федчук, заслужений майстер спорту України з боксу, Христина Стуй, майстер спорту України з легкої атлетики та багато інших. Знайомство та розмова зі спортсменами точно буде цікава дітям, адже при цьому вони зможуть дати запитання, що їх цікавлять і можливо хтось вибере для себе певний вид спорту. Такі зустрічі надихнуть учнів на ведення здорового способу життя, а це здоров'я зберігаюча компетентність.

Цікавою для дітей та підлітків буде екскурсія до Драматичного театру імені Івана Франка, що знаходиться у Івано-Франківську. Там вони зможуть побачити життя та роботу театру за лаштунками, також познайомитись з акторським складом, поспілкуватися з ними, дізнатися багато цікавого і знову ж таки це можливо зацікавить їх у майбутньому обрати професію актора. Серед відомих акторів івано-франківського драмтеатру є Ірма Вітовська, Олеся Пасічняк, Юрій Вихованець, Олег Панас, Олексій Гнатковський та інші. Знайомство та бесіда з кимось із них точно сподобається учням. А ще можна також побувати на якійсь із вистав, наприклад «Гуцулка Ксеня», «Гуцульське вісіле», «Енеїда» тощо. В дітей будуть переповнювати емоції. Обов'язково потрібно прищепляти їм любов до театру, до своєї культури та до своїх звичаїв. До слова, на такі вистави, як «Енеїда» чи «Сватання на Гончарівці» варто возити учнів під час вивчення цих творів. Це додасть їм цікавості до літератури як шкільного предмету так і загалом. Тут суцільний розвиток культурної компетентності.

На Прикарпатті є багато людей, які славляться своїм талантом до ручної роботи, тобто бісероплетіння, вишивка, писанкарство, гончарство тощо. Знайомство учнів з такими людьми теж піде їм на користь, адже діти зможуть спробувати себе в чомусь новому, цікавому та розвиваючому. Можливо, якийсь вид діяльності стане для них хобі, а пізніше і фінансовим доходом, а це вже розвиває економічну компетентність. Однією із таких майстринь Прикарпаття є студентка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, талановита майстриня по бісероплетінні Надія Дзундза. Вчитель може запросити її до школи з майстер класом або ж домовитись про зустріч деінде. Ще однією виробницею краси з Прикарпаття є Чулак Марія. Вона є членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреатом обласної премії імені Ярослава Лукавецького в галузі декоративно-прикладного мистецтва. Жінка не тільки покаже техніку плетіння, а й розкаже цікаві факти про прикраси з бісеру, їхню історію та їхній символізм. Дівчаткам особливо це буде цікаво.

Відомою на Заході України є львівська майстриня-писанкарка Віра Манько. Майстер клас по розпису писанок теж дуже зацікавить учнів, а майстриня зможе розповісти багато інформації щодо них. Їхня історія, сенс, символізм орнаменту все це повинні знати українці, адже це частинка нашої культури. Як додатковий бонус можна піти з учнями на екскурсію у Музей писанки, що в місті Коломия.

Також цілком може бути таке, що в селі, де проживають діти чи їхні родичі є талановиті люди, але про них ніхто не знає. Тому тут можна і організувати зустріч з цією людиною для майстер класу, і також дати школярам завдання взяти інтерв'ю з майстром чи майстринею, обов'язково за їхньої згоди. Відтак діти можуть написати коротеньку доповідь чи зробити проєкт пов'язаний з культурою рідного села. Комунікаційна, інформаційна, культурна компетентності та ще багато навичок при такій роботі засвоять учні. Творчість це те, що допомагає людині розслабитись, побачити красу світу та зокрема рідної України. Творча людина завжди легко долає прихід негативних думок та емоцій, тому такі види роботи обов'язково повинні бути присутніми в школі.

На теперішній час для нас найвидатнішими постатями є наші герої, що захищають нас на фронті чи захищали ще в 2014 році, а також ті, хто не боявся виходити на Майдан Незалежності і відстоювати права українців. На гуртковому занятті чи на уроці варто познайомити дітей з молодим героєм з Івано-Франківщини Романом Гуриком. На вулиці Євгена Коновальця у Івано-Франківську знаходиться Музей Небесної Сотні. Організувати поїздку туди, послухати розповідь екскурсовода та додати відомості про героїв з Прикарпаття, зокрема про Романа Гурика буде чудовим проведенням гуртка, яке запам'ятається учням та торкнеться їхніх сердець. Екскурсія побудована на розповідях людей, які брали участь в Революції Гідності. Там вони зможуть побачити багато експонатів, які були привезені з Києва: гранати та зброя, якою захищались під час Революції, коктейлі Молотова, речі героїв, які загинули, зокрема речі Романа Гурика, його наплічник, з яким він приїжджав на Майдан, куточок польової кухні, сокиру Сергія Нігояна та багато іншого. Варто

зазначити, що наймолодшому революціонеру, що загинув під час тих подій було всього 17 років і ним став теж хлопець із Прикарпаття, а саме з Тернопільщини Назар Войтович. Також можна повести дітей до Меморіального скверу, що знаходиться на вулиці Андрія Мельника, розповісти їм коротенько його історію та зробити фото біля пам'ятника Роману Гурику. Проведення такого заняття формуватиме в дітях почуття гордості за своїх співвітчизників, почуття відповідальності за свій народ та Україну. Безумовно, це розвиток культурної та громадянської компетентностей, а також виховання у патріотичному дусі.

Необхідно розповідати учням про наших героїв, які вже на небесах, а також важливо не забувати про тих, хто зумів вижити серед того пекла. Тому можна організувати зустріч з людьми, які були на Майдані і бачили все на власні очі, які пліч о пліч боролися за гідність України та її народу з полеглими героями. Також слід пам'ятати своїх героїв всіх часів, тому, якщо на місцевості є ветерани Другої світової війни, то також дуже важливо познайомити з ними учнів та поспілкуватися. Вони точно розкажуть багато цікавого і заохотять дітей любити свою державу. І обов'язково учні повинні знати полеглих героїв Першої і Другої світових війн, учасників ОУН-УПА, які є вихідцями з їхніх сіл чи міст. Всі меморіальні дошки, пам'ятники чи могили, які є на місці проживання дітей, повинні знати учні, знати кому вони присвячені і за що. Вчитель історії це та людина, яка не має права опустити цей момент, а гурткові позакласні заняття є чудовою можливістю для вивчення свого краю та своїх видатних земляків.

На жаль, зараз триває російсько-українська війна. Щодня від зброї агресора гинуть молоді хлопці і дівчата, чоловіки і жінки, які нас захищають, а також мирний народ. Коли ця війна закінчиться і пройде багато років, то наші діти, майбутні покоління не будуть згадувати її, як страшну сторінку історії, бо вони не переживали ці події. Саме тому так важливо зараз вчити дітей та молодь розуміння того, що таке війна, які її причини і наслідки, щоб вони змогли це добре донести до своїх нащадків, щоб ті не повторювали помилок

предків. Адже, не дивлячись на події минулого, а саме Голодомор 1932-1933 років, світові війни, репресії та ще багато зла, що спричинила росія Україні, ми, теперішнє покоління, і далі продовжували розмовляти російською, слухати та купувати російське. А все тому, що нас не навчили. Тому на сьогоднішній день є дуже важливо не пропустити цього і виховувати дітей в любові до України та ненависті до ворога, щоб знову не спричинити біду на своїй землі.

Одним із способів є звичайно ж спілкування учнів з воїнами, які беруть безпосередню участь у бойових діях. Вони відчують на собі весь страх, біль та зло, яке приносить війна. Вони знають ціну мирного життя, вони ті, хто люблять інших більше ніж себе. Те, що розкаже солдат, який воює, не розкаже жоден вчитель історії. Тому для кращого та глибшого розуміння теперішніх подій необхідно організовувати учням зустрічі з воїнами Збройних сил України. Такі зустрічі можна організовувати не тільки вчитель, що провадить гурток з історії, а й класний керівник, зауч чи директор школи. Такі бесіди повинні проводитись для всіх учнів та навіть батьків. Патріотичне виховання займає головну роль у вихованні особистості. Якщо людина не знає своєї національності та приналежності, то їй легко нав'язати іншу, вигідну для когось. Необізнаність українців у історії своєї землі є однією із причин початку війни.

Отож, підсумовуючи все вище сказане, можемо зробити висновок, що гурткова позакласна робота з історії є надзвичайно важливою складовою навчального процесу. Ці заняття допомагають поглибити знання з історії, зацікавитись нею і навіть відпочивати, вивчаючи її. Якщо правильно і з креативністю підходити до організації гуртків, то це «фабрика» з виготовлення всіх загальних та предметних компетенцій необхідних для розвитку і виховання учнів. Як бачимо, вивчення історичних постатей Прикарпаття в позакласній роботі можна організувати різними способами. До прикладу, великі і малі ігри, екскурсії, поїздки, творчі роботи, зустрічі з видатними особистостями Прикарпаття і навіть табір. При такій роботі вчитель повинен застосувати свою креативність та педагогічну майстерність. Можна також сказати, що під час

гурткової роботи діти виглядають більш розкутими, почувають себе «розкомплексованіше», вільніше, відтак є більш спроможними розкрити свій пізнавальний ресурс і потенціал. До певної міри – урочна система десь «сковує» окремих учнів, які через низку причин не можуть себе реалізувати.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, можна сказати, що вчитель історії повинен глибоко вивчати методику вивчення історичних постатей, адже саме люди є творцями історії і без них не відбулися б жодні історико-культурні процеси. Незнання особистості діяча, на наш погляд, може призвести до нерозуміння певних історичних подій та явищ.

Попри важливість проблеми, слід констатувати, що нині бракує конкретних робіт присвячених методиці вивчення історичних постатей Прикарпаття у шкільній і позашкільній гуртковій роботі. Наявні роботи мають радше дотичний характер і не до кінця розкривають теми.

Постатей можна вивчати за допомогою різних методів, але на нашу думку, все ж таки опис є опорним процесом у вивченні історичних особистостей. Особливо слід виокремити два види описів – історико-психологічний, при якому учням потрібно скласти психологічний портрет особи, яка зображена і прослідкувати, як її характер еволюціонуватиме. Другий опис – історико-біографічний, за яким звертається увага не лише на фізіологічні риси особи, а й на деталі одягу, тло, на якому зображена постать, відзнаки та нагороди. Словом, тут особливе значення має атмосфера у якій живе та розвивається конкретна історична особа.

Неабиякий вплив на суспільно-політичні процеси протягом всіх століть історії мали не лише видатні постаті, а й маловідомі особистості (часом так звані «малі люди»). Через те правильний спосіб їх вивчення розвине в учнів всі предметні та загальні компетентності, а також критичне та творче мислення. Також учням легко запам'ятовуються яскраві особистості і відповідно через них вони будуть пам'ятати та розуміти події, що відбувалися в той час.

Не маємо наміру зараз «ексклюзивно» виділяти когось із проаналізованих нами вище історичних постатей Прикарпаття, адже всі вони внесли більший чи менший вклад до становлення чи розвитку культури Прикарпаття різної історичної доби. Тим більше що це не зовсім коректно і не цілком «педагогічно» (якщо екстраполювати на роботу з учнями). Серед

проаналізованих нами історичних постатей Прикарпаття, більшості немає у шкільній програмі, але вважаємо, що про їхнє життя яких повинен знати кожен українець. Ці люди безумовно заслуговують на те, щоб про них знали не тільки в Україні, а й поза її межами.

Водночас, вивчення життя історичних персоналій може бути надзвичайно цікавим за допомогою різних методів та прийомів. Знайомство учнів з видатними чи менш відомими громадськості людьми, а тим більше нашими земляками, допоможе розвинути або вдосконалити в учнях чимало рис характеру, які притаманні хорошим та відповідальним людям. Особливо така робота буде причиною того, що зі школи вийдуть виховані та відповідальні громадяни своєї держави.

Надзвичайно важливою складовою навчального процесу виступає, звісно, й гурткова позакласна робота з історії, адже ці заняття здатні допомогти учням поглибити знання з історії, зацікавитись історичним краєзнавством, полюбити (а головню пізнати!) свою малу батьківщину, ба навіть відпочивати, вивчаючи її. Якщо правильно і з креативністю підходити до організації гуртків, то це своєрідна «фабрика» із виготовлення всіх загальних та предметних компетенцій необхідних для розвитку і виховання учнів. Між тим, вивчення історичних постатей Прикарпаття в позакласній роботі можна організувати різними способами – за допомогою великих і малих ігор, екскурсій, поїздок, творчих дослідницьких робіт, зустрічей з видатними особистостями Прикарпаття (або принаймні їхніми близькими родичами). При такій роботі вчитель повинен застосувати свою креативність та педагогічну майстерність.

Назагал, вчитель- історик обов'язково повинен використовувати різні варіанти та прийоми в шкільній та позашкільній роботі і, що найважливіше, методика вивчення історичних діячів володіє безліччю таких способів. Опис є базою для оволодіння знаннями біографії особистості, а вже від нього відштовхуються такі види роботи, як історичний портрет, анкети, резюме, створення сторінок в соціальних мережах, характеристики, порівняльні таблиці, дидактичні ігри, історичні квести, екскурсії тощо. Завдяки своїй креативності та

педагогічній майстерності вчитель може продовжувати цей список до безкінечності.

Прикарпаття славиться видатними і талановитими людьми та, на жаль, про багатьох із них ми нічого не знаємо. Бачимо, що до конкретних тем уроків цілком реально дібрати історичних діячів, вивчення біографій яких не передбачає шкільна програма та запропонувати способи подання їх життєпису на уроках історії. Однак, інформація запам'ятується учням тільки тоді, коли вона буде подана в цікавій формі.

Гурткова позакласна робота є джерелом для вивчення ширшого спектру історичних знань. Такі заняття допомагають вчителю зацікавити учнів історією як дисципліною так і загалом. Проводити гурткові заняття можна в різноманітних формах. Гуртки дають можливість вийти за межі школи та навчальної програми. Одними із варіантів їхнього проведення є великі історичні ігри, інтелектуальні змагання, рольові ігри, зустрічі з видатними діячами Прикарпаття, поїздки, екскурсії тощо. Вчитель повинен насичувати такі заняття цікавим та корисним для учнів матеріалом, який допоможе розвинути в них всі загальні та предметні компетентності, творче і критичне мислення та багато інших якостей, що пригодяться дітям в житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавчі та нормативні документи

1. Закон України від 16.01.2020 № 463-IX «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://cutt.ly/2JQWkJQ> (дата звернення: 18.02.2023 р.).
2. Навчальна програма для загальноосвітніх закладів «Історія України. Всесвітня історія 5-9 класи». URL: <https://cutt.ly/mJQR0TH> (дата звернення: 18.02.2023 р.).
3. Навчальні програми з історії України, всесвітньої історії, правознавства для 10-11 класів загальноосвітніх початкових закладів (чинні з 2016-2017 р.). URL: <https://cutt.ly/IIQTaW7> (дата звернення: 20.02.2023 р.).
4. Наказ міністерства освіти і науки України від 16.07.2028 № 776 «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти». URL: <https://cutt.ly/2JQRsMW> (дата звернення: 21.02.2023 р.).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». URL: <https://cutt.ly/iJQRE8I> (дата звернення: 22.02.2023 р.).

Монографії, брошури, статті

6. Агібалова Е. В., Донський Г. М. Методичні основи з історії середніх віків в 6 класі. Москва, 1978. 338 с.
7. Альбін Дунаєвський. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%B1%D1%96%D0%BD_%D0%94%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9 (дата звернення: 16.02.2023 р.).
8. Баханов К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі. Запоріжжя, 2002. 108 с.
9. Булда А. А. Теоретичні основи практичної підготовки вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (історико-педагогічний аспект). Київ, 2000. 467 с.

10. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі. Вип. 2 (74). 2010. 127 с.
11. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 8 класі. Вип. 9 (81). 2010. 122 с.
12. Використання художньої літератури на уроках історії. URL: <https://referatss.com.ua/work/vikoristannja-hudozhnoi-literaturi-na-urokah-istorii/> (дата звернення: 14.02.2023 р.).
13. Драч І. Балада про соняшник. URL: <https://edera.gitbook.io/lifehacks/rozdil-13-14/balada-pro-sonyashnyk> (дата звернення: 15.02.2023 р.).
14. Кабалова Я. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи (на прикладі теми Кирило-Мефодіївського товариства). 4 с. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13006/Kambalova.pdf;jsessionid=8269B65E0D02AB3BC222A71C3B450A5F?sequence=1> (дата звернення 16.02.2023 р.).
15. Коровкін Ф. П. Методика навчання історії в середній школі. Москва, 1978. 288 с.
16. Котляр М. Історія України в особах IX-XVIII ст. С. 402. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Kotliar_Mykola/Istoriia_Ukrainy_v_osobakh_IX-XVIII_st.pdf (дата звернення: 14.02.2023 р.).
17. Малієнко Ю. Б. Методика навчання історії середніх віків у 7 класі загальноосвітньої школи. Київ, 2007. С. 178-193.
18. Образ Брюховецького «Чорна рада». URL: <https://dovidka.biz.ua/obraz-bryuhovetskogo-chorna-rada> (дата звернення: 14.02.2023 р.).
19. Овсієнко В. В. Попович Оксана Зенонівна. URL: <https://museum.khpg.org/1121202927> (дата звернення 16.02.2023 р.).
20. Паска Б. В. Валентин Мороз : прапор українського дисидентства. Івано-Франківськ, 2018. 388 с.

21. Патрікеєва Н. Трегубова Я. Проти окупації і русифікації України: 40 років від самоспалення Олекси Гірника. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28985707.html> (дата звернення: 15.02.2023 р.).
22. Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу. 2006. № 19. С. 67-72.
23. Пінчук А. С. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії. 2006. 21 с.
24. Поліщук В. Юзеф Миколай Потоцький – цукровий король із Поділля. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/yuzef-mykolai-pototskyi-tsukrovyyi-korol-iz-podillia> (дата звернення 16.02.2023 р.).
25. Пометун О. І. Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ, 2006. 328 с.
26. Репортер. Її боялися навіть польські жандарми. Життя й боротьба Іванни Блажкевич. URL: <https://report.if.ua/statti/yiyi-boyalysya-navit-polski-zhandarmy-zhyttya-j-borotba-ivanny-blazhkevych-foto/> (дата звернення: 15.02.2023 р.).
27. Удод О. Методологічні аспекти розуміння історії та культури. Київ. 2015. Вип. 26-27. С. 435–453.
28. Удод О. Методологія історії і гуманітаризація знання. Київ. 2013. Вип. 23. С. 6-30.
29. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький. Історичний портрет у галереї предків та нащадків. С. 1370. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Ulianovskyi_Vasyl/Kniaz_Vasyl-Kostiantyn_Ostrozkyi_istorychnyi_portret_u_halerei_predkiv_ta_naschadkiv.pdf?PHPSESSID=q4s8gslmkifpdclf9mn62usri0 (дата звернення: 15.02.2023 р.).
30. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство. Київ, 2006. С. 208–210.
31. Хасевич Ніл Антонович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%B2>

[%D0%B8%D1%87_%D0%9D%D1%96%D0%BB_%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87](#) (дата звернення: 17.02.2023 р.).

32. Цитати Вінстона Черчилля. URL: <https://tut-cikavo.com/suspilstvo/tsytaty-ta-aforyzmy/575-zukhvali-i-mudri-tsitati-vinstona-cherchillya> (дата звернення: 14.02.2023 р.).
33. Черков Г. Образ історичної постаті як феномен національної екранної культури. Київ, 2014. Вип. 14. С. 176–182.
34. Юрченко О. Хто такий Степан Бандера і чому його так бояться наші вороги? URL: <https://osvitoria.media/experience/hto-takyj-bandera-i-chomu-jogo-tak-boyatsya-nashi-vorogy/> (дата звернення 15.02.2023 р.).
35. Як українець став талісманом Нью Йорка. Відеоматеріал. URL: <https://youtu.be/Ahj3V-HqOJc> (16.02.2023 р.).

Навчально-методичні посібники

36. Комаров В. О. Методика навчання історії в школі. Кривий Ріг, КДПУ 2003. 108 с.
37. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії. Харків, ХНАДУ 2017. 324 с.

Методичні розробки

38. Майборода О. Л. Вивчення особистості на уроках історії у 7 класі. 65 с. URL: <https://naurok.com.ua/vivchennya-osobistosti-na-urokah-istorii-242592.html> (дата звернення 30.03.2023)
39. Трухан О. Ф. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-72353280> (дата звернення: 29.01.2023 р.).
40. Цвікальська Г. О. Використання художньої літератури на уроках історії. URL: <https://referatss.com.ua/work/vikoristannja-hudozhnoi-literaturi-na-urokah-istorii/> (дата звернення 18.02. 2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Пам'ятка алгоритму написання історичного портрету

1. Як відбувалося становлення особистості історичного діяча?
  - Де і коли він народився?
  - Де і в яких умовах жив, зростав, виховувався?
2. Особисті якості й риси характеру.
  - Як особисті якості впливали на його діяльність?
  - Які з його особистих якостей Вам подобаються, а які ні?
3. Діяльність історичного діяча.
  - Схарактеризуйте основні справи його життя.
  - Які успіхи й невдачі були в його справах?
  - Які верстви населення підтримували його діяльність, а які ні, і чому?
  - Хто був його друзями, а хто ворогами, і чому?
  - Якими були наслідки його діяльності а) для сучасників б) для нащадків
  - За що людство пам'ятає цю людину?
4. Яке Ваше особисте ставлення до історичного діяча? Обґрунтуйте свою позицію.

Джерело:

[dn.net/files/d2d/9d62de794f0fed5c82e78987bd52c0e2.jpg](https://ru-static.zdn.net/files/d2d/9d62de794f0fed5c82e78987bd52c0e2.jpg)

<https://ru-static.z->

Додаток Б

Приклади історичних карикатур

Джерело:

[https://gdb.rferl.org/5A3E6A83-69E5-4136-ACB7-](https://gdb.rferl.org/5A3E6A83-69E5-4136-ACB7-71EA2B9B4995_w1080_r0_s.jpg)
[71EA2B9B4995_w1080_r0_s.jpg](https://gdb.rferl.org/5A3E6A83-69E5-4136-ACB7-71EA2B9B4995_w1080_r0_s.jpg)

Джерело:

[https://gdb.rferl.org/cd0a770e-0e96-49ce-8709-](https://gdb.rferl.org/cd0a770e-0e96-49ce-8709-5fdbd9666efe_w1080_r0_s.jpg)
[5fdbd9666efe_w1080_r0_s.jpg](https://gdb.rferl.org/cd0a770e-0e96-49ce-8709-5fdbd9666efe_w1080_r0_s.jpg)

Додаток В

Приклад історичного коміксу

Джерело: <https://www.volynnews.com/files/news/2013/03-21/39616-2u.jpg>

Додаток Г

Приклади історичних мемів

Джерело: Створений автором бакалаврської роботи.

Джерело: Створений автором бакалаврської роботи.

Додаток Г

Іванна Блажкевич з чоловіком та сином Богданом

Джерело: ivanna-blazkevych.blogspot.com

Додаток Д

Маркел Рожанковський

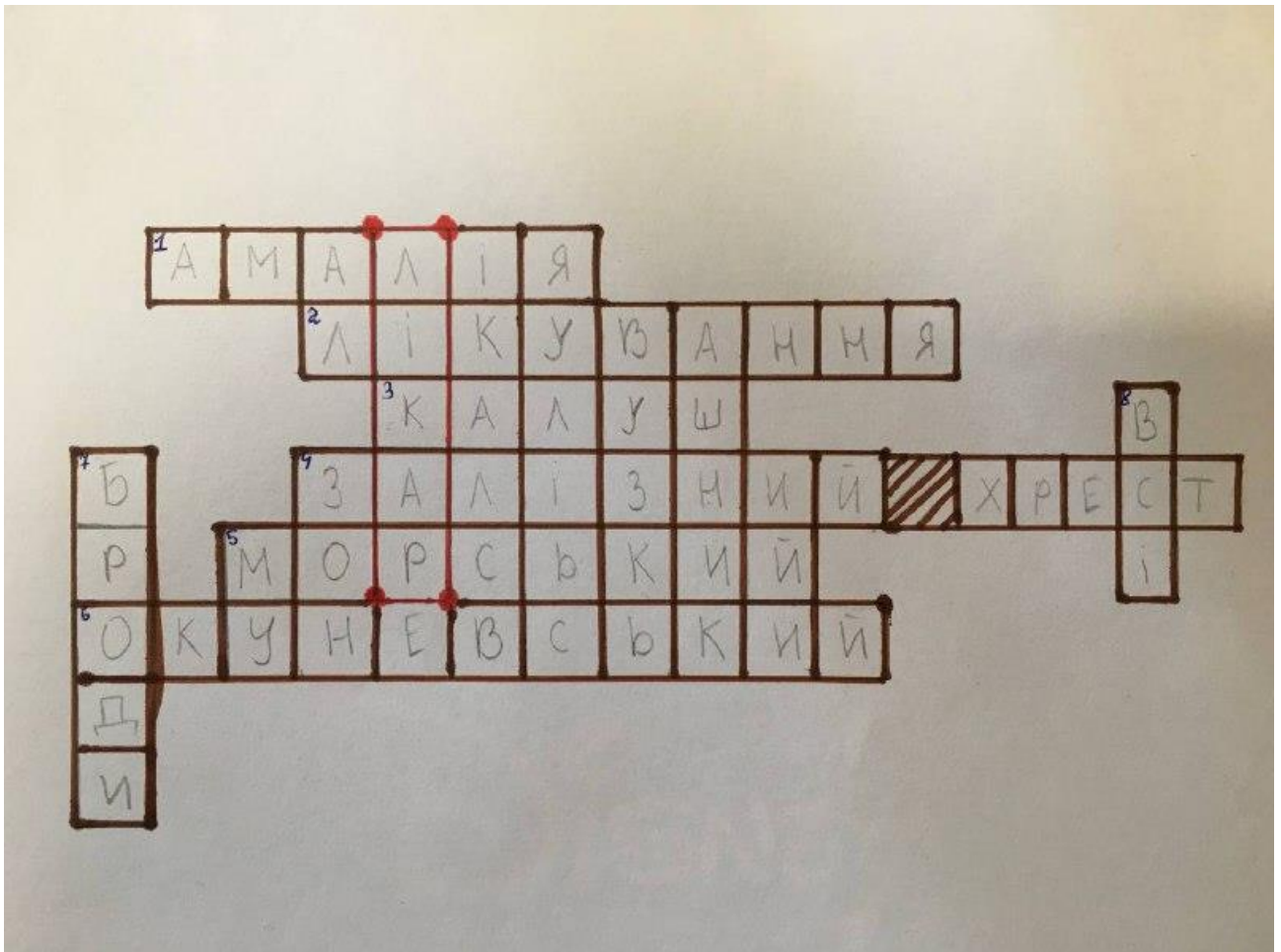

Джерело:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/uk/e/eb/Rozhankovskyj_Markel.jpg

Додаток Е

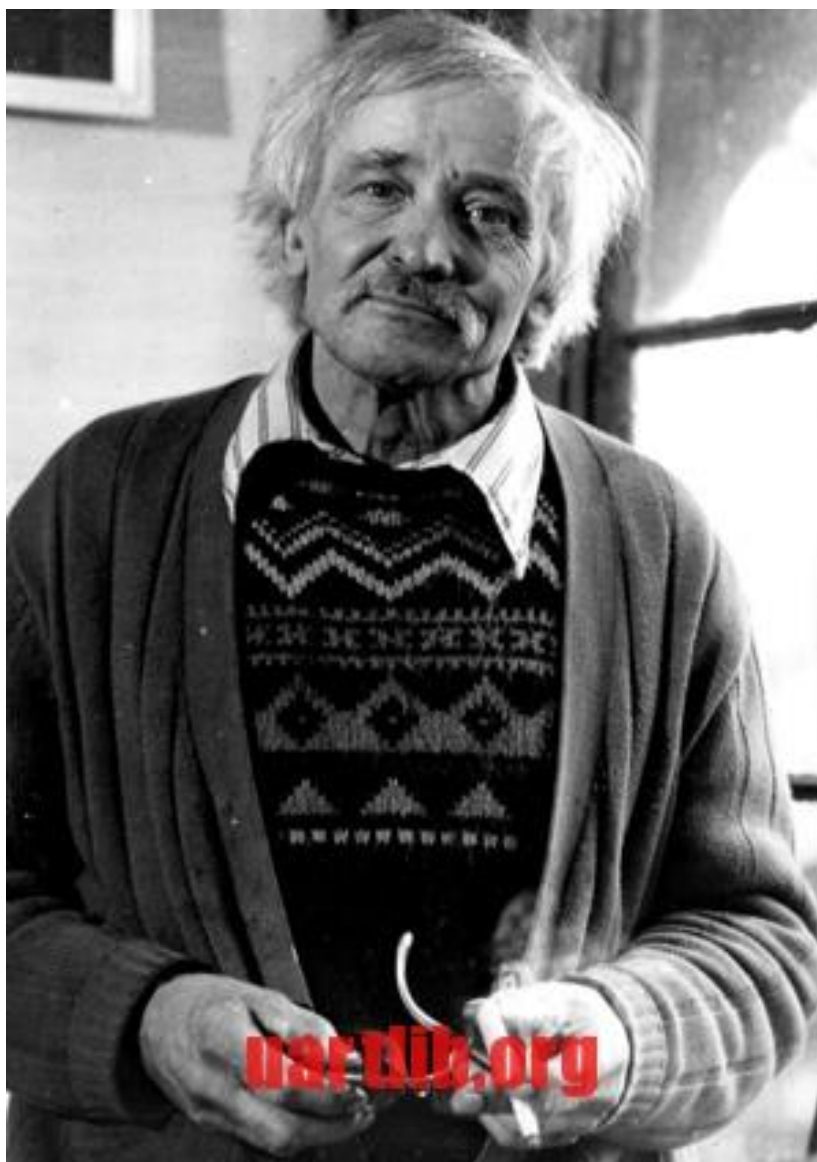
Кросворд

Джерело: Створено автором бакалаврської роботи

Додаток Є

Опанас Заливаха

Джерело: <https://uartlib.org/wp-content/uploads/2018/06/OpanasZalyvaha.jpg>

Додаток Ж

Мозаїка у м. Івано-Франківськ створена Опанасом Заливахою

Джерело: <https://report.if.ua/wp-content/uploads/2022/10/bilyj-kamin-2.jpg>

Додаток 3

Пам'ятник Опанасу Заливасі у м. Івано-Франківськ на вул. Незалежності

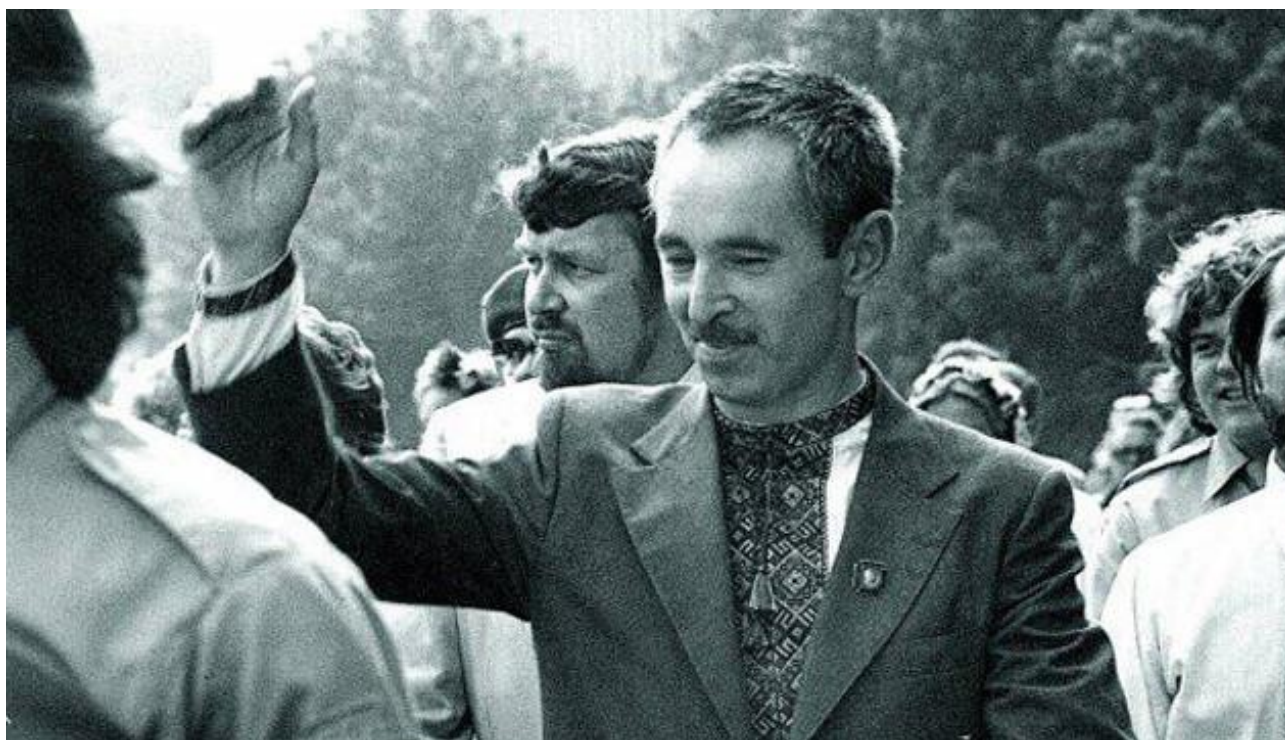
Джерело:

https://gdb.rferl.org/9AC2B5AE-BF8A-493E-9B5A-179356E3C3A7_cx0_cy4_cw0_w1200_r1.jpg

Додаток И

Валентин Якович Мороз

Джерело:

https://static.ukrinform.com/photos/2019_04/thumb_files/630_360_1555496909-480.jpg

Додаток I

Олекса Гірник

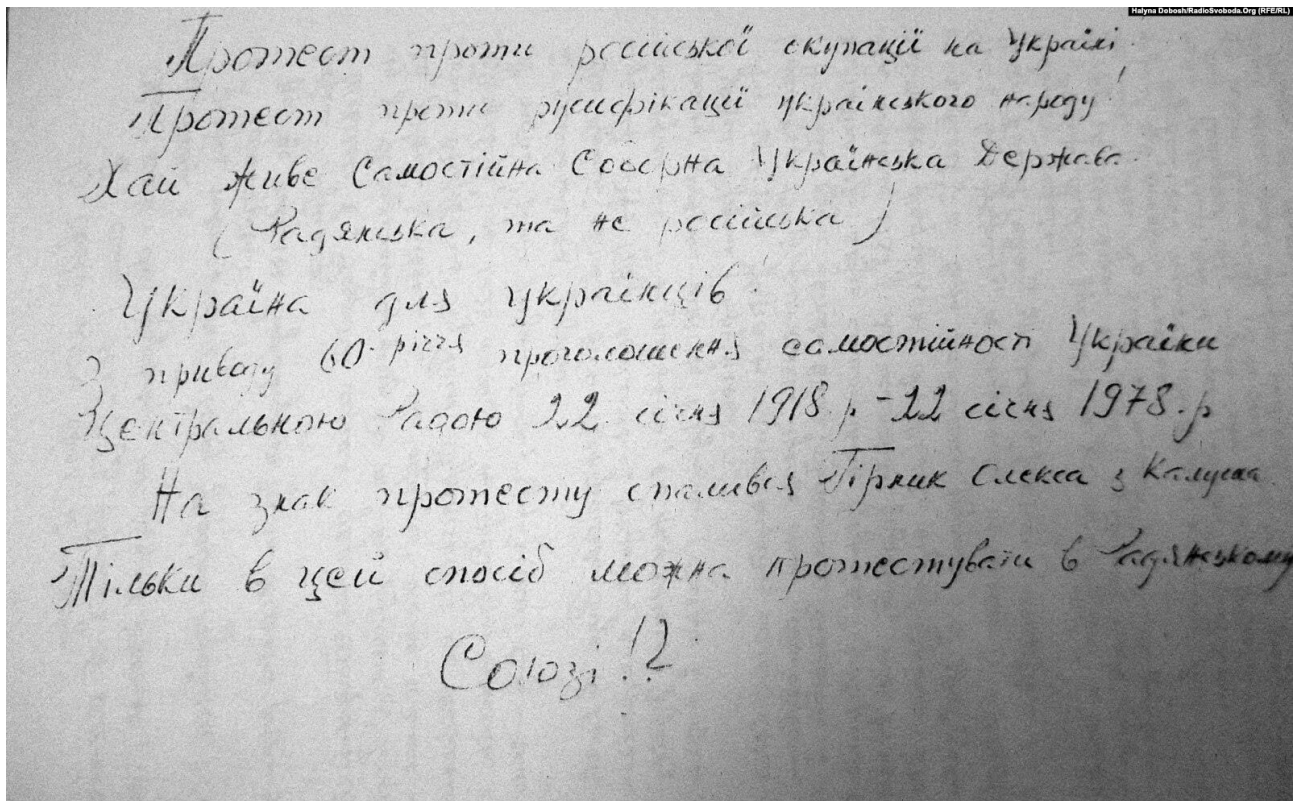

Джерело:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/uk/thumb/6/6a/Girnyk_O.jpg/200px-Girnyk_O.jpg

Додаток І

Одна із листівок Олекси Гірника

Джерело:

<https://gdb.rferl.org/50014CC3-24CA-4F78-9D45->[FAB2956C16D5_w408_r0_s.jpg](https://gdb.rferl.org/50014CC3-24CA-4F78-9D45-FAB2956C16D5_w408_r0_s.jpg)

Додаток Й

Ед Коч

Джерело: https://gdb.voanews.com/FE90E8D9-E10D-415F-9E35-36B414D6D01E_w1200_r1.jpg

Додаток К

Альбін Дунаєвський

Джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Albin_Dunajewski-crop.jpg

Додаток Л

Приклад подання біографії у формі резюме, створеного за допомогою програми «Canva»

ЛП

ІВАН СЛЕЗЮК

СВЯЩЕННОМУЧЕНИК

ПРО МЕНЕ

Я - релігійний діяч, педагог, підпільний єпископ Станиславівської єпархії УГКЦ. Проголошений блаженним 27 червня 2001 року.

БІОГРАФІЯ

Народився 14 січня 1896 року в с.Живачів Обертинського (тепер Тлумацького) району Станиславівської обл. у родині заможних селян. 1908 року він закінчив сільську школу, а 1917 – Коломийську гімназію. З 1918 року навчався в Станиславівській Духовній семінарії, після закінчення якої у 1923 році був рукоположений на священника єпископом Григорієм Хомишином.

ДОСВІД РОБОТИ

ПРАЦЮВАВ СВЯЩЕНИКОМ-КАТЕХИТОМ ПОЛЬСЬКИХ ШКІЛ М.СТАНИСЛАВОВА, В ЧОЛОВІЧІЙ І ЖІНОЧІЙ ГІМНАЗІЯХ ІМ. СКАРБОВСЬКОГО, У ДЕРЖАВНОМУ ЧОЛОВІЧОМУ ЛІЦЕї, У ЗВИЧАЙНОМУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЧОЛОВІЧОМУ ПОЛЬСЬКОМУ ЛІЦЕї. ДО 1939 РОКУ БУВ ДУХІВНИКОМ МОНАСТІРЯ СЕСТЕР МИЛОСЕРДЯ СВ.ВІНКЕНТІЯ.

Також був радником єпархіального церковного суду в подружніх справах. У часи німецької окупації працював катехитом у торговій школі та сотрудником катедрального собору. У квітні 1945 року з рук Владика Григорія Хомишина отримав єпископські повноваження на випадок арешту останнього. Здійснював адміністрування Івано-Франківською єпархією.

АРЕШТИ

БУВ ЗААРЕШТОВАНИЙ 2 ЧЕРВНЯ 1945 РОКУ. МЕНЕ ЗАСУДИЛИ ЗА СТАТТЕЮ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ, ЗГІДНО З ЯКОЮ БУЛО ІНКРИМІНОВАНО АКТИВНУ ОРГАНІЗОВАНУ АНТИРАДЯНСЬКУ РОБОТУ, СПРЯМОВАНУ НА ЗРИВ ЗДІЙСНЮВАНИХ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ ЗАХОДІВ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ. ПІСЛЯ ВИРОКУ ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ Я БУВ ВІДПРАВЛЕНИЙ ЕТАПОМ У ВОРКУТИНСЬКІ ТАБОРИ НА СИБІР. УВ'ЯЗНЕННЯ ВІДБУВАВ РАЗОМ ІЗ ЄПІСКОПОМ ГРИГОРІЕМ ЛАКОТОЮ, ВІКАРІЕМ ПЕРЕМИШЛЬСЬКИМ. ПІСЛЯ СМЕРТІ ВЛАДИКИ ГРИГОРІЯ Я ПРОДОВЖУВАВ ЙОГО ДУХОВНУ СПРАВУ: ОРГАНІЗОВУВАВ СПІЛЬНІ МОЛИТВИ, СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА ТА ВОСКРЕСІННЯ ГОСПОДНЬОГО, ВІДПРАВЛЯВ СВ.ЛІТУРГІЇ, СПОВІДАВ В'ЯЗНІВ. НА ПОЧАТКУ 1950 РОКІВ МЕНЕ ПЕРЕВЕЛИ ДО ОДНОГО З МОРДОВСЬКИХ ТАБОРІВ. ДРУГИЙ АРЕШТ ВІДБУВСЯ В ЛИПНІ 1962 РОКУ. МЕНЕ БУЛО ЗВИНУВАЧЕНО В ТОМУ, ЩО Я, ЗВІЛЬНИВШИСЬ ІЗ МІСЦЬ УВ'ЯЗНЕННЯ, ДЕ ВІДБУВАВ ПОКАРАННЯ ЗА АНТИРАДЯНСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ, НЕ СТАВ НА ШЛЯХ ВИПРАВЛЕННЯ, А ТАЄМНО КЕРУВАВ НА СТАНИСЛАВІВЩИНІ НЕЛЕГАЛЬНОЮ РЕЛІГІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ УНІАТСЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ КОЛИШНЬОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ. СУД ВІНІС ВИРОК: ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У ВИПРАВНО-ТРУДОВИХ КОЛОНИЯХ СУВОРОГО РЕЖИМУ НА 5 РОКІВ ТА ЗАСЛАННЯ У ВІДДАЛЕНІ РАЙОНИ СРСР НА 5 РОКІВ ПІСЛЯ ВІДБУТТЯ ОСНОВНОЇ МІРИ ПОКАРАННЯ. ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ Я ДО КІНЦЯ ЖИТТЯ ПРОВІДИВ АКТИВНУ АРХИПАСТІРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ.

Джерело: Створено автором бакалаврської роботи

Додаток М

Володимир Титла

Джерело:

<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/e3/e4/3a/e3e43a598d2f5266475f1f30ec99cfd5.jpg>

Додаток Н

Гном, намальований Титлою, під назвою Буркотун

Джерело: https://m.media-amazon.com/images/W/IMAGERENDERING_521856-T1/images/I/71FYxEKKcgL.jpg